

september 2022

**Digitale
Nieuwsbrief**

**Extra
artikelen en
extra foto's**

**Max Euwe Centrum
euwemec@xs4all.nl
020-6257017**

Van de redactie

Ook nu weer een goed gevulde (digitale) Nieuwsbrief met veel interessante artikelen. In vrijwel alle artikelen speelt Max Euwe een hoofd- of bijrol!

We beginnen natuurlijk met MEC-Nieuws. Vervolgens aandacht voor een inzamelactie voor een standbeeld voor Bobby Fischer. Nog steeds ontvangt het MEC zaken die te maken hebben met Euwe en zijn WK-match. Dit keer een schenking van Jan Timman en een foto van bijzonder schaaktafeltje.

Daarna is het tijd voor een aantal - zeer - uitgebreide artikelen, te beginnen met een artikel van Eric de Winter over het fameuze Becker-archief, waar Euwe veelvuldig gebruik van heeft gemaakt. Vervolgens een artikel van Peewee van Voorthuijsen over de telexwedstrijd die bij het kandidatentoernooi van Curaçao 1962 werd gehouden. Bart Stam beschrijft de schaakcarrière van Anton Roose en zijn zoon Alex Roose. Het tweede artikel van Peewee gaat over de promotor van Max en Wim Euwe, Roland Weitzenböck. Leuk hieraan is dat we door een anekdote van de Larense schaker Paul Voortman op het spoor werden gebracht, en dat er na enig speurwerk een interessant verhaal uit voort is gekomen! Dirk Goes zet James Mason 'in the spotlight', door zijn mooiste partij te tonen. Last but not least heeft Minze bij de Weg een artikel van Zdeněk Vybíral geredigeerd dat over Baguio 1978 gaat. Iedereen herinnert zich nog wel het 'joghurtincident' en parapsycholoog Zoechar. Dit artikel gaat vooral in op de twee door Kortsjnoi ingezette leden van de Ananda Marga-beweging, maar ook de dubieuze rol van Keene tijdens de match komt uitvoerig aan bod. Lezen!

- 3) MEC-nieuws
- 6) Doneeractie voor een standbeeld voor Bobby Fischer
- 7) Uitnodiging voor mejuffrouw De Leeuw
- 8) Bijzondere prijs voor Euwe
- 10) Drie kartotheken met miljoenen zetten
- 19) Curaçao 1962: de telexschaakwedstrijd
- 23) Zo vader zo zoon (over Anton en Alex Roose)
- 33) De promotor van Euwe: Roland Weitzenböck
- 40) De mooiste partij van James Mason
- 44) Wie wordt bedreigd door Ananda Marga?

Ontwikkelingen in het MEC

Jeroen van den Berg

In de zomer van 2022 hebben enkele bijzondere bewegingen plaatsgevonden in het MEC. Eddy Sibbing stopte per 1 juli als manager, na een lange staat van dienst, en hij werd opgevolgd door een duo: Jeroen van den Berg (toernooidirecteur Tata Steel Chess) en Erwin l'Ami (Nederlandse topgrootmeester). Jeroen en Erwin wisselen elkaar af op het MEC al naar gelang hun agenda.

In de dagelijkse organisatie zijn er op korte termijn geen grote veranderingen te verwachten op gebied van het management, en inmiddels zijn de twee al behoorlijk ingewerkt. Door de warme zomer en het teruggekeerde toerisme na corona, trok het MEC opvallend veel bezoekers in de zomermaanden. Meerdere records werden gebroken en eenmaal waren er zelfs 45 en 50 bezoekers op één dag te noteren, en dat ook nog eens in dezelfde week!

In augustus 2022 ontvingen we maar liefst 363 bezoekers!! Alleen tijdens ons jubileum in december 2010 ontvingen we meer bezoekers (547) in het MEC. Niet vreemd dus dat we deze zomer de 89.000^e bezoeker mochten begroeten, Ignazio Gambirasio, die bij deze mijlpaal de kans kreeg om een partijtje te spelen tegen manager Erwin l'Ami.

Erwin l'Ami (links) tegen Ignazio Gambirasio, de 89.000^e bezoeker van het MEC.

Op zaterdag 3 september zijn er twee tentoonstellingen geopend: een over de match Spasski-Fischer (50 jaar geleden) en een over het legendarische kandidatentoernooi in Curaçao (60 jaar geleden). Deze twee tentoonstellingen zullen de komende maanden nog te bewonderen en bezichtigen zijn in het MEC.

Op het gebied van de voor het MEC zo belangrijke vrijwilligers is er goed nieuws te melden: Dirk Goes werd officieel vrijwilliger (hij leverde al bijdragen aan de Nieuwsbrief) en Bart Stam keerde in september 2022 terug als vaste vrijwilliger.

Daarnaast is Marjolein Aarten (40) sinds augustus een nieuwe vrijwilliger. Zij gaat zich met name bezighouden met de tentoonstellingen in het museum. Marjolein is Co-founder & Executive Producer bij KAOS Amsterdam.

Marjolein Aarten, onze nieuwe vrijwilligster.

We stellen Marjolein graag even voor.

Wat is KAOS?

"Dat is een nieuw film & foto collectief dat ik vorig jaar zelf heb opgericht," vertelt Marjolein. Daarnaast geef ik elke donderdagavond schaakles op de jeugdafdeling bij Schaakvereniging *Amsterdam West*, waar ik wekelijks in de interne competitie speel."

Waarom ben je vrijwilliger bij het MEC geworden?

Marjolein: "Voor mij is het persoonlijk belangrijk dat ik naast mijn eigen bedrijf ook vrijwilligerswerk doe om anderen te helpen, ik word er zelf een rijker mens van. Mijn vaders reactie op mijn vrijwilligerswerk bij het MEC was: *wie goed doet, goed ontmoet*. Daar sluit ik mij helemaal bij aan. Schaken is al een lange tijd een groot onderdeel van mijn leven, dus voor mij was het een no brainer om hier ja tegen te zeggen. Voor mij is het ook belangrijk dat ik als vrouw mijn bijdrage kan leveren aan de schaakwereld, die toch overwegend uit mannen bestaat. Het is voor beide kanten een winwin situatie, want ik creëer meer ruimte en rust voor mijn schaakavond op donderdag, die voor mij veel waard is in mijn vaak hectische werkweek. En het MEC kan alleen blijven bestaan als voldoende vrijwilligers zich hiervoor willen inzetten. De afgelopen weken heb ik met veel plezier bij het MEC gewerkt, ik kijk dan ook uit naar de komende tijd."

Met de huidige groep vrijwilligers heeft het MEC nu voor alle vaste bezoekersdagen (dinsdag tot en met vrijdag van 12-16 uur, plus iedere eerste zaterdag van 12-16 uur) een vast koppel dat het beheer van het MEC voor die dag op zich neemt. Daarnaast staan enkele andere vrijwilligers, die wat verder van het MEC woonachtig zijn, standby om op sommige dagen als extra kracht op te treden. Er zijn nu voldoende vrijwilligers beschikbaar om het MEC op alle dagen draaiende te houden. Een groot compliment en woord van dank aan deze groep, die alle werkzaamheden met bijzonder veel passie uitvoert!

Plannen hebben we ook, voor de nabije toekomst, maar daarop komen we in een volgende Nieuwsbrief terug. Op dit moment is de sfeer op het MEC goed, er komen veel bezoekers, terwijl naast de nieuwe tentoonstellingen ook een bezoekje aan onze bibliotheek de moeite waard is. En voor wie dat allemaal niet genoeg is, er kan natuurlijk ook een partij schaak worden gespeeld!

Doneeractie voor een standbeeld van Fischer

Dat de 'Match van de eeuw' vijftig jaar geleden is verspeeld zal geen enkele schaker zijn ontgaan. De belangstelling voor het schaakfenomeen Bobby Fischer is dan ook weer groot.

Frank Schaapsmeeders uit Zevenaar heeft in samenspraak met het Bobby Fischer Center in Selfoss (IJsland) het idee gelanceerd om een standbeeld van de legendarische Fischer bij dit museum te plaatsen. Mogelijk wordt onderstaand kunstwerk van Jits Bakker, gemaakt voor de Schaakreade van 1974, geplaatst.

Vanwege de beperkte financiële mogelijkheden van het Bobby Fischer Center heeft Frank, in overleg met het bestuur van het museum, een doneeractie opgestart.

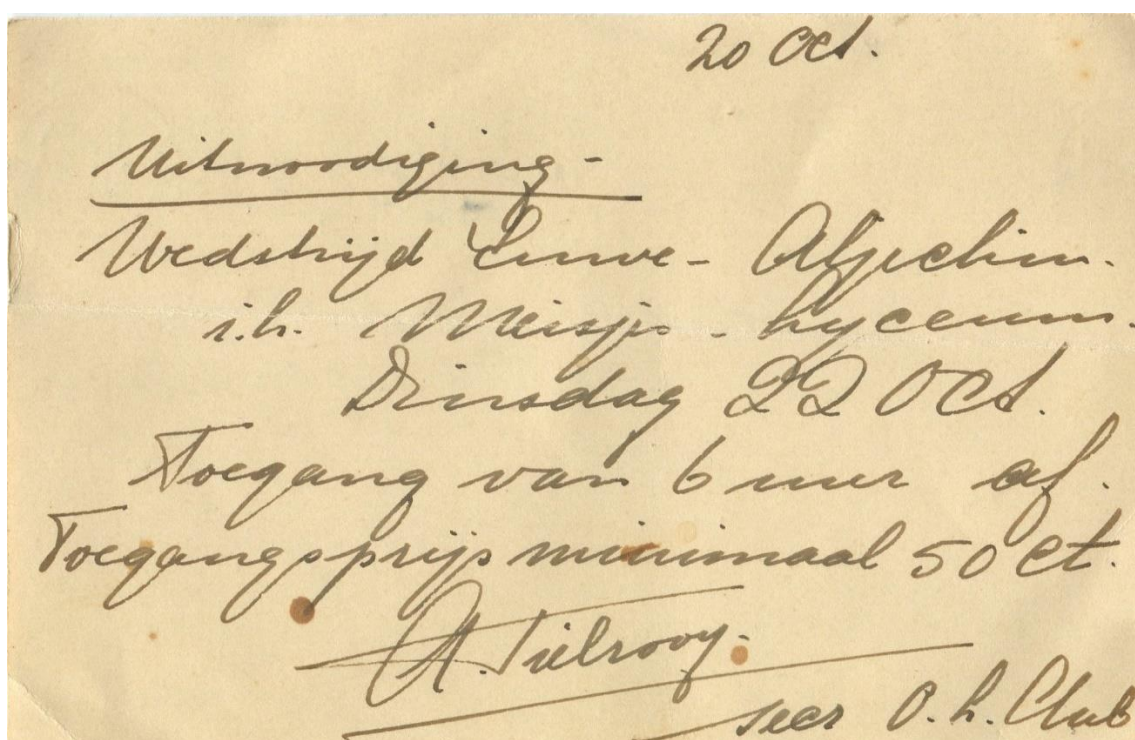
Wilt u dit plan financieel ondersteunen, dan kunt u een bijdrage storten via deze link: <https://www.doneeractie.nl/standbeeld-bobby-fischer/-64582>

Doen!

Uitnodiging voor mejuffrouw De Leeuw

Eddy Sibbing

Nog steeds wordt het MEC paraferalia geschonken die te maken hebben met Euwes WK-match van 1935. De onderstaande uitnodiging kregen we in april van niemand minder dan Jan Timman. Het is de uitnodiging voor de 22^e partij in het Meisjeslyceum, bestemd voor zijn moeder. De teksten spreken voor zich.

Bijzondere prijs voor Euwe

Eddy Sibbing

Benoit Chamuleau stuurde deze bijzondere foto naar de redactie. Euwe heeft natuurlijk talloze prijzen gewonnen, maar dit ‘oosterse’ schaaktafeltje is toch wel heel bijzonder. Euwe kreeg het tafeltje uit handen van toernooidirecteur Piet Veldheer bij zijn toernooiwinst bij Hoogovens 1952.

Op de foto van Fotopersbureau De Boer zien we: (vlnr) Alberic O'Kelly, Haije Kramer, Andrija Fuderer, Daniel Yanofsky, Ludwig Rellstab, Boris Kostić, Hans Bouwmeester, Jan-Hein Donner, Theo van Scheltinga, Max Euwe en Piet Veldheer.

Hoewel er op diverse plekken fotos van het tafeltje zijn gepubliceerd, is er nergens iets over de afkomst vermeld. Het tafeltje is niet opgenomen in de Euwe-collectie die het MEC in bruikleen heeft gekregen en ook de familie Euwe is niet op de hoogte waar het tafeltje is gebleven. In het boek *50 jaar Hoogovens Schaaktoernooi* staat een foto van Euwe met het tafeltje en daarnaast een foto van Hans Bouwmeester met het paard in zijn handen.

Wie kan dit vraagstuk oplossen?

DGT
PEGASUS

A quantum leap for online chess

Discover the first real chess
board dedicated to online play

**LET'S
PLAY!**

digitalgametechnology.com/pegasus

Drie kartotheken met miljoenen zetten

Eric de Winter

Wie was Becker, wat is het Becker-archief, en bestaat het nog? Euwe heeft er gebruik van gemaakt, evenals van de Boogaard-kartotheek. In het Max Euwe Centrum bevindt zich de Lems-kartotheek. Wat is de geschiedenis erachter?

Albert Becker

Albert Becker werd geboren in 1896 in Wenen. In de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw behaalde hij goede resultaten in Europa. Een greep: hij werd achtste in het amateur- wereldkampioenschap in Den Haag 1928, dat door Euwe werd gewonnen. Euwe zelf vond het concept 'amateur-wereldkampioenschap' maar niks. In 1931 scoorde Becker 10½ uit 14 in de Olympiade in Praag. In 1936 speelde hij weer in Nederland, waar hij elfde werd in het door Fine gewonnen toernooi van Zandvoort; wereldkampioen Euwe werd hier tweede. In de onofficiële Olympiade van München 1936 kreeg Becker een bronzen medaille voor zijn prestatie aan het tweede bord: 13½ uit 18. Hij verwierf in 1953 de IM-titel.

Keres-Becker, eerste ronde in Zandvoort 1936

Vera Menchik Club

Vera Menchik was de eerste vrouwenwereldkampioen. Zij werd in 1906 geboren in Moskou. In 1921 verhuisde de familie naar Engeland. In 1927 won zij het eerste WK en zij bleef 's werelds beste tot haar dood in 1944 ten gevolge van een Duitse V1-aanval op haar ouderlijk huis in Engeland. In 1929 werd zij uitgenodigd voor het beroemde toernooi van Karlsbad (nu Karlovy Vary). Becker was hier fel op tegen en stelde voor dat elke speler die door haar in een toernooi zou worden verslagen het lidmaatschap van de 'Vera Menchik Club' verdiende. Wie werd het eerste lid van de club? Albert Becker zelf natuurlijk. Becker eindigde in Karlsbad trouwens eervol op een met Euwe en Vidmar gedeelde vijfde plaats. In 1931 werd ook Euwe lid van de club door in het toernooi van Hastings, dat hij won, van haar te verliezen.

De Olympiade van 1939 in Buenos Aires

Ook na de *Anschluss* in maart 1938 (de Duitse annexatie van Oostenrijk in een Groot-Duitsland) behaalde Becker nog goede resultaten. Hij was captain van het Duitse team bij de Olympiade van het jaar daarop in Buenos Aires. Aan het vierde bord scoorde hij 7½ uit 9 en hij won daarmee met zijn team een gouden medaille. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog besloot het hele Duitse team (Eliskases, Michel, Engels, Becker, Reinhardt) in Argentinië te blijven, net als vele andere deelnemers.

Het Becker-archief van 1917 tot nu

Becker begon in 1917 met het verzamelen en rubriceren van alle partijen van sterke toernooien. Zij werden op een kaartje genoteerd en op opening gesorteerd, met vermelding van de bron. Ook na de Tweede Wereldoorlog ging hij daarmee door. In 1963 had hij zo'n 66.000 *fiches* in zijn kartotheek opgenomen.

Euwe

Er is enige correspondentie tussen Euwe en Becker bewaard gebleven. Euwe maakte in de voorbereiding op zijn WK-match van 1935 graag gebruik van de kartotheek van Becker. Zo schrijft hij op 7 juli 1935:

*Lieber Herr Professor Becker,
Herzlichen Dank für Ihr Schreiben vom 4. Juli. Ich freue mich ausserordentlich sehr, dass Sie mir so behilflich sein wollen. Ihre Kartotheek ist m.E. derart wertvoll und hat auch so viel Arbeit gekostet, dass es wirklich nicht übertrieben ist, dass ich so eine bescheidene Summe von 100 Sch. für den Gebrauch desselben zahle. ... Gerne akzeptiere ich Ihre Einladung während meiner Wiener Aufenthalt bei Ihnen zu wohnen, aber ich möchte Ihnen vorschlagen, dass ich während dieser Zeit für unser 'Futter' Sorge.*

In een brief van 18 jaar later (13 juli 1953) uit Euwe nogmaals zijn dankbaarheid:

Besten Dank für Ihren Brief von 5. Juli. ... Sie haben mich damals so viel geholfen beim Kartothek, dass ich mich "fürs" Leben verpflichtet fühle (warum so kurz?). Ich

danke Ihnen für die Partien mit einigen sehr wertvollen Bemerkungen. Selbstverständlich bieten diese Partien ausgezeichnetes Material für das Kandidatenturnier.

Euwe wilde in 1963 en daarna de kartotheek graag naar Nederland halen. Euwe was in die tijd voorzitter van de in 1960 opgerichte Alexander Rueb Stichting, die als een van de doelen had om kartotheeken bij te houden op allerlei gebieden van het schaakspel. Becker bood aan dat de collectie gratis gedupliceerd mocht worden, maar de kosten van duplicatie, geraamd op 4.000 gulden, zouden wel moeten worden vergoed. De Alexander Ruebstichting stelde 2.000 gulden beschikbaar en een particuliere bron 1.000 gulden. Voor de ontbrekende 1.000 gulden werd een beroep gedaan op schakend Nederland. Enkele maanden later was er 281,50 gulden bijeengebracht. Of het dupliceren van (een deel van) het archief is gebeurd, is niet duidelijk.

Max Euwe gebruikt het Becker-archief

Uit een brief van Euwe van 18 december 1972 blijkt dat de volledige overbrenging van de kartotheek dan in elk geval nog niet heeft plaatsgevonden:

Vom Kartothek-Plan noch nichts Neues. Die I.B.M. berechnet jetzt was die Festlegung auf Magnetband wirklich kosten wird (ich kam nach einer rohe Schätzung auf gut 100.000 Gulden). Hast Du über die Kartothek etwas in Deinem Testament festgelegt? Oder hast du mit Deinen Töchtern darüber gesprochen?

Op 1 juni 1974 is de overdracht naar Nederland tot stand gebracht, blijkt uit een volgende brief:

Zunächstst meinen herzlichen Dank für deinen Brief worin die Rechte an die Kartothek der Rueb-Stiftung übertragen würden. ... Ich werde Dir jetzt den Zustand hier schildern. Die eigentliche Arbeit hat (leider) noch nicht angefangen aber organisatorisch sind die Regelungen schon getroffen. Wir warten noch auf Schubladen um die Kartothek zu ordnen und hantieren zu können. Die zwei Hauptbearbeiter sind: 1. Enklaar (Internationaler Meister) wird honoriert; 2. Boogaard, der sein Leben lang eine Partien-Kartothek aufgebaut hat. Ferner arbeitet in unserem Office Frl. Nicolau, Rumänien, eine der stärksten Damenspielerinnen die in Holland (nebenbei) chinesisch studiert und in ihren Vaterland Bibliothekarin ist. Die K.N.S.B. hat die Verantwortung übernommen.

(NB: Frl. Nicolau werd zes keer kampioen van Roemenië en na haar komst naar Nederland ook hier vijf keer kampioen, als Käty van der Mije-Nicolau.)

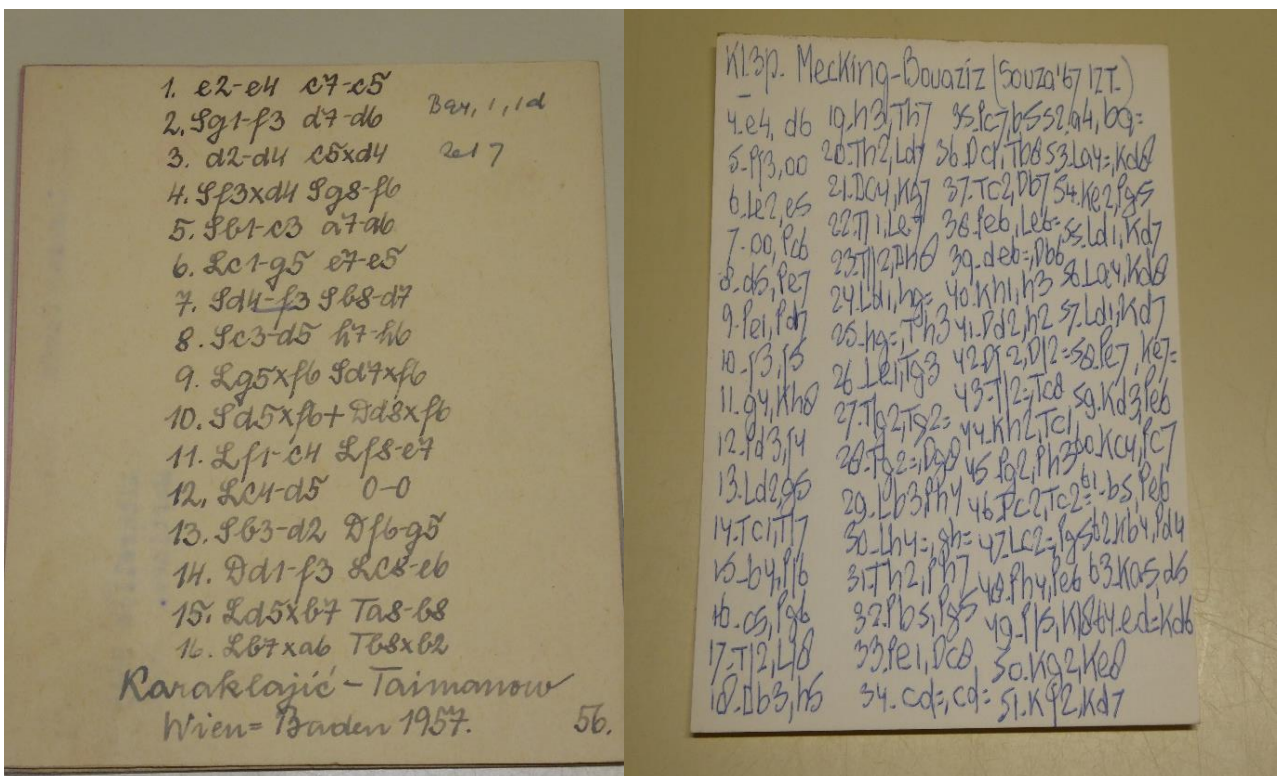
Het levenswerk van Becker is dus inmiddels in Nederland aangekomen en gegroeid tot meer dan 100.000 fiches. Het bijhouden van het archief was in 1976 een dermate grote klus dat er minstens tien mensen aan zouden moeten werken. De Alexander Ruebstichting had het Becker-archief in bruikleen gegeven aan de KNSB, die de kosten voor het in stand houden op zich nam. Het omvangrijke werk van het omzetten van de fiches conform de ECO-code van de *Schaakinformator* werd opgepakt door een aantal vrijwilligers, ‘theoretisch goed onderlegde spelers’, die er in 1976 mee begonnen.

Diverse keren verplaatst

Euwe heeft er op het KNSB/FIDE kantoor op de Passeerdersgracht zelf nog veelvuldig aan gewerkt, en ook Theo van Scheltinga zat vaak over de kaartjes gebogen. Later hebben onder anderen Leo Diepstraten en René Olthof zich er nog mee bezig gehouden.

Na verhuizing van het bondsbureau is het archief overgeheveld naar het Max Euwe Centrum, waar het tot 2007 heeft gestaan, nog steeds in de stalen *Schubladen*. Vanwege ruimtegebrek moest het MEC afscheid nemen van deze historisch bijzondere kartotheek. Het werd opgeslagen in de berging van de bekende schaakverzamelaar Jurgen Stigter.

Via bemiddeling van Stigter is het nu opgenomen in de denksportcollectie van het *Tresoar* in Leeuwarden. Inmiddels zijn alle fiches opgeslagen in zuurvrije dozen, de metalen ladekasten staan nog bij Stigter. Op dit moment is het archief bij Tresoar nog niet toegankelijk voor het publiek. In het MEC bevindt zich nog materiaal van de hand van Becker zelf, met overzichten van de door hem verzamelde gegevens.

Voorbeelden van opgenomen fiches uit het Becker-archief

De Boogaard-kartotheek

Een vergelijkbaar monnikenwerk werd verricht door eerdergenoemde W.J.F. Boogaard uit Hilversum. Hij stond zijn verzameling van ongeveer 90.000 fiches met systematisch gerangschikte openingstheorie in maart 1978 af aan de Alexander Rueb Stichting. In een artikel van Alexander Münninghoff in *Schakend Nederland* van maart 1978 laat hij weten dat hij er bijna veertig jaar met een gemiddelde van anderhalf uur per dag aan heeft gewerkt, hij stopte ermee in 1970. Boogaard was op het idee gekomen vanuit zijn liefde voor het correspondentie-schaak en net als Becker heeft hij gebruikgemaakt van alle mogelijke informatie-bronnen. Hij riep in *Schakend Nederland* schakers op om partijmateriaal naar zijn huisadres te sturen. Hij deelde de verzamelde partijen in conform de openingsserie van Euwe. Ook Boogaard heeft er veel voldoening aan beleefd dat hij Euwe heeft kunnen helpen bij diens voorbereiding op het kandidatentoernooi in Zürich. Boogaards vrouw vatte in het artikel de veertig jaar arbeid van haar man samen: “Toen hij ermee begon heb ik hem een aardig kastje gegeven. Ik dacht: daar kan hij zijn kaartjes leuk in opbergen. Wist ik veel. Dat kastje staat nu in een hoek van de kamer, die speciaal voor de kartotheek is vrijgemaakt.” De kartotheek staat in de opslag.

De Lems-kartotheek

In het MEC staat ook nog het Lems-archief. Onder het bureau bij de ingang van de bibliotheek/studiezaal, een serie van twaalf roestbruine dozen met ook nog eens vele duizenden partijfragmenten, op opening gesorteerd. H.J.B. Lems (1909-1986) was een Rotterdamse schaker, van 1930 tot 1961 lid van de NRSV (Nieuwe Rotterdamsche Schaakvereniging), dat in 1965 opging in het NRSG dat in 2005 fuseerde met enkele andere verenigingen die doorgingen als de Schaakvereniging Erasmus. Op zoek naar bronnen kwamen we de naam Lems tegen in het *Tijdschrift van den Nederlandschen Schaakbond* uit 1946: remise in een simultaan tegen Najdorf!

Najdorf in Rotterdam. Op 12 Sept. was de Argentijnsch-Poolsche schaakmeester M. Najdorf te gast bij de afd. Schaken van de Sportvereniging „Hermandad“, op het Hoofdbureau van Politie te Rotterdam.

De meester speelde aan 35 borden simultaan en tegelijkertijd aan 5 borden blind. Van de simultaanpartijen won hij er 32, de 3 overige werden remise, n.l. tegen mevr. Roodzant en de heeren Lugtenburg en **Lems**. Van de blindpartijen won hij er 3, terwijl de heeren Zandstra en De Wolf remise konden houden.

Een uitstekend resultaat van den Argentijnschen meester!

Dezelfde Lems komt ook voor op een lijst van Nederlandse kampioenen! Hij verwierf in 1976 de titel seniorenkampioen, een eer die hij moest delen met G.J. de Vries. Lems' erfgenamen hebben diens verzameling in 1989 aan het Max Euwe Centrum geschonken.

1979 J.F. Repko
1978 J.F. Repko
1977 J.F. Repko
1976 H.J.B. Lems en G.J. de Vries
1975 J.H. Keizer
1974 J.G. van Eijbergen
1973 J.G. van Eijbergen

Er staat een mooie verwijzing naar de Lems-kartothek in het *NIC Yearbook 2002*, in een artikel van Bram van der Tak. Op zoek naar een partij Ludwig Engels-Max Euwe uit 1929, waar Euwe blijkbaar de Moderne Benoni had gespeeld, terwijl de partij Tolush-Aronin uit 1948 hiervoor als de basispartij werd beschouwd. Oorspronkelijk had Van der Tak vergeefs in zowel in de Becker-, de Boogaard- en de Lems-kartothek gezocht, totdat hij zich realiseerde dat de stelling na 9. ... b5 ook in een Konings-Indische partij kon ontstaan. Van der Tak ging nogmaals naar het Max Euwe Centrum, en zoals hij het zelf beschrijft: *“Back to the Euwe Centre and scour the Lems Archives again but this time the King’s Indian section. And would you believe it – after leafing for over half an hour and with only a few pages to go – on February 21, 2002, over 70 years after a now long forgotten chess enthusiast had cut it out from some Dutch newspaper, the original game score stared me right in the eye!”*

Toekomst van deze kartotheken

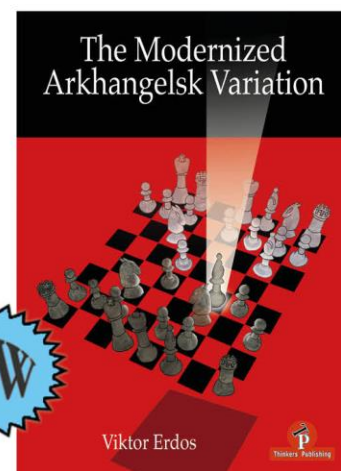
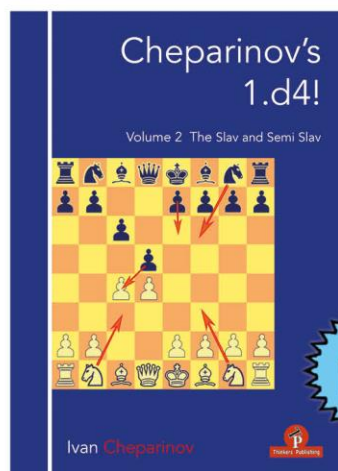
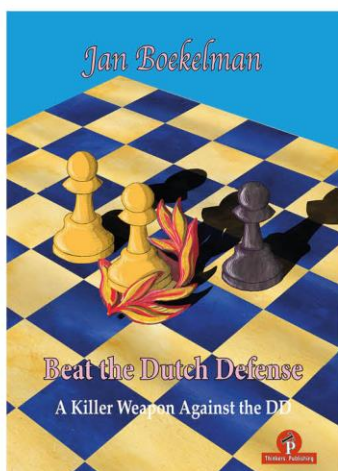
De wijze van vastlegging in de kartotheken kunnen we gerust zien als voorloper van de *Schaakinformator*. Het lijkt erop dat de komst van de *Schaakinformator* de aanleiding voor Becker is geweest om ermee op te houden. Uit historisch oogpunt blijven de handgeschreven kartotheken interessant en daarom hopelijk bewaard. Dat ze in schaaktechnische zin ooit nog als studiemateriaal zullen worden gebruikt is niet erg waarschijnlijk.

Bronnen

MEC-artikel uit 2017, archieven MEC, Tresoar, Euwe-biografie van Alexander Münnighoff, Tijdschrift van den Nederlandschen Schaakbond 1946, website KNSB, Schakend Nederland en *NIC Yearbook 2002*.

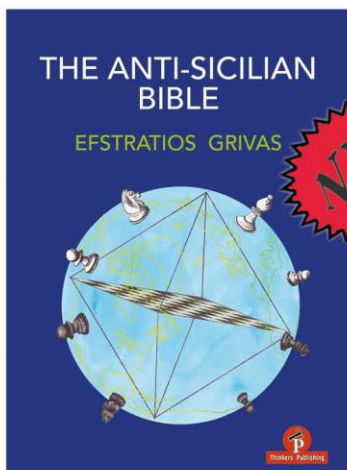
Met dank aan René Olthof.

advertentie

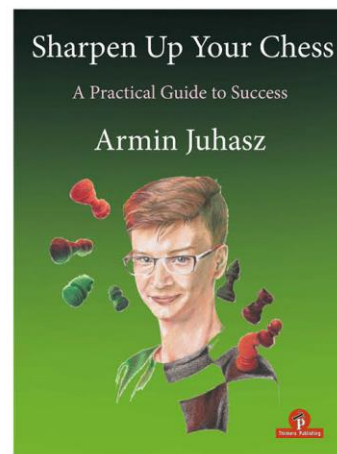
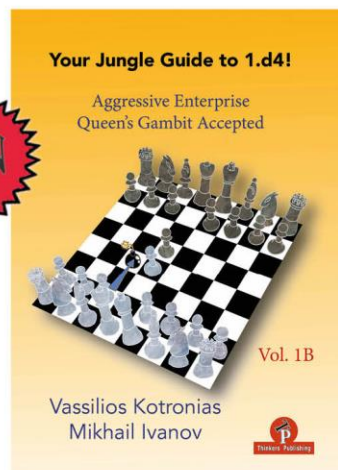

NEW

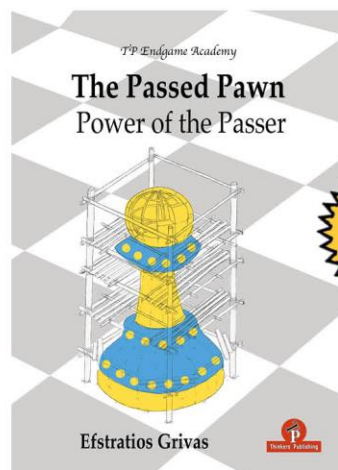
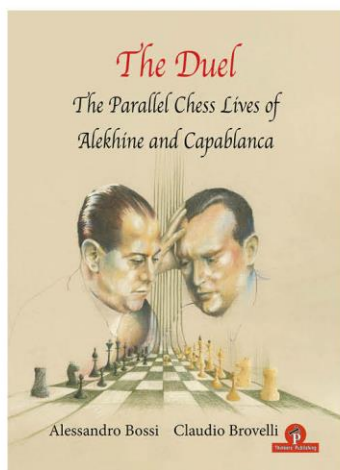
www.thinkerspublishing.com

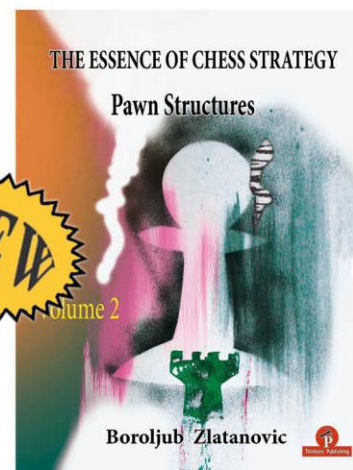
NEW

New Publications Now Available

NEW

Curaçao 1962: de telexschaakwedstrijd

Peewee van Voorthuijsen

Wanneer een belangrijk toernooi plaatsvindt, wordt er meestal van alles en nog wat omheen georganiseerd. Dat kan voor de deelnemers zelf zijn (uitstapjes), maar ook voor de lokale bevolking (vaak simultaanseances). Vaak worden tegelijkertijd andere toernooien verspeeld, soms voor verschillende categorieën zoals in Wijk aan Zee. SISONA beperkte zich voor het kandidatentoernooi op Curaçao tot de eerste twee activiteiten, maar daarnaast werd ook een telexschaakwedstrijd georganiseerd. Of beter gezegd: uitgebreid. Er was al een jaarlijkse wedstrijd tussen Shell-employees uit Curaçao en Pernis, maar nu schoven ook grootmeesters aan!

Telegraafwedstrijden vonden al voor de Tweede Wereldoorlog plaats in Nederland. Vooral tussen steden onderling die ver uit elkaar lagen. De reistijden zullen daar indertijd debet aan zijn geweest. Uit het overzicht van Nol van 't Riet (<https://www.maxeuwe.nl/schaakhistorie/>) blijkt dat de laatste interlandwedstrijd die Euwe voor Nederland speelde meteen ook de eerste telexinterland was: tegen Zweden in 1975 (zie *Nieuwsbrief* 98).

Die wedstrijd was vooral bedoeld om te kijken of er ruimte was voor een Tele-Olympiade, te organiseren door de wereldschaakbond FIDE (en daarvan was Euwe toen voorzitter) en de International Chess Correspondence Federation. Die olympiades zijn er ook gekomen, en wel drie keer: in 1977/1978, 1981/1982 en 1989/1990. Twee keer won de Sovjet-Unie en de derde en laatste keer Australië. Oost-Duitsland was drie keer de verliezend finalist... Met de val van de Muur, het uiteenvallen van de Sovjet-Unie én de komst van het internet kwam er een einde aan de Tele-Olympiades. Op OlimpBase (<https://www.olimpbase.org/index.php>) is een overzicht te vinden.

Vroeg beginnen

Maar op 17 juni 1962 hadden de spelers daar natuurlijk nog geen weet van. Vooruitdenkend als Euwe was, had hij tijdens de eerdere tussenstop in Nederland al aan de secondanten van de Sovjet-matadors (Averbach en Boleslavski) gevraagd of ze in waren voor zo'n telexwedstrijd. En die zeiden beiden in principe ja.

Het aanvangstijdstip op Curaçao was niet mals: 8.00 uur, en de spelers werden verzocht om 7.45 uur aanwezig te zijn. Nu zijn de meeste schakers geen notoire ochtendmensen, maar Boleslavski kijkt toch redelijk fris uit de ogen wanneer de eerste zet wordt uitgevoerd aan zijn bord. In Nederland was het aanvangstijdstip 13.30 uur, en de wedstrijd zou duren tot 24.00 uur. Met een korte pauze om wat te eten rond 18.00 uur.

De General Manager van Shell Curaçao doet een eerste zet

Over de samenstelling van de teams was duidelijk nagedacht. Twee Russische spelers tegen twee Nederlandse, twee lokale cracks uit Curaçao tegen twee Rotterdamse voorvechters en ten slotte twee spelers van Shell Curaçao tegen twee van Shell Pernis. Al met al leidde dat tot de volgende opstelling:

1. Euwe	- Averbach
2. Mühring	- Boleslavski
3. Jongsma	- Roose
4. Bergsma	- Soeterboek
5. Van Tongerlo	- Zonenschain
6. Offerman	- Keur

Aardig was ook dat consultatie tussen spelers van dezelfde groep was toegestaan. Euwe mocht dus met Mühring overleggen, net zoals Averbach met Boleslavski. De loting wees uit dat Curaçao op de oneven borden met zwart zou spelen en nadat op beide locaties de witte eerste zetten waren uitgevoerd kon er begonnen worden.

Nu had Euwe al ervaring met telegrafische matches. In 1952 was er al eens een match georganiseerd met Zuid-Afrika. Die duurde toen twee dagen, en op dat moment waren pas twee van de zes partijen beslist...

Boleslavski denkt in Mühling's tijd

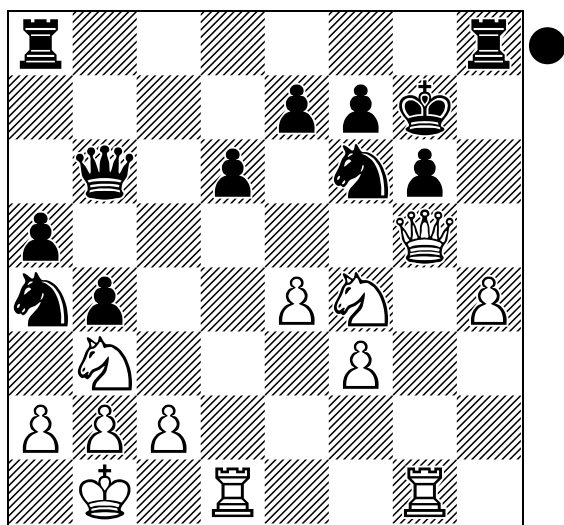
Een zet doorgeven is geen sinecure

Er was een hele procedure ingericht, net zoals bij het kandidatentoernooi. De speler moest volgens het procedé de zet opschrijven in een voorgeschreven stramien op een standaard kaart. Nadat hij overigens zijn zet had gedaan, dat wel. De kaart werd doorgegeven aan een telefonist, die de zet doorbelde naar de telexkamer. Daar werd de zet weer genoteerd, en doorgegeven aan de telexist. Deze voerde de gegevens in en checkte of de zet correct verscheen op de uitgaande telexmachine. Elk kwartier werd de telexrol afgescheurd en controleerde de telefonist of er geen fouten waren gemaakt.

Nadat de eerste zetten waren gedaan, wachtte men in Rotterdam smartelijk op de eerste zetten vanuit Curaçao. Helaas was er aanvankelijk een storing, maar door rap ingrijpen van de Landsradiodienst werd deze snel verholpen. Het speeltempo was rustig: 18 zetten per uur, en na het tweede uur 9 zetten per half uur, maar net zoals bij de telegraafwedstrijd tegen Zuid-Afrika eerder verliepen de partijen allerbedaarst. Toen na viereneenhalf uur spelen de lunchtijd in Curaçao was aangebroken (en in Nederland de dinertijd) waren alle partijen nog bezig.

De eerste partij die tot een beslissing kwam was Euwe-Averbach. Een niet al te spannende Nimzo-Indiër eindigde tegen zeven uur Rotterdamse tijd in remise, en dat kwam goed uit want Averbach werd verwacht op Petrosjans verjaardagsfeestje. En Euwe kon even vragen naar de gezondheidstoestand van Tal (werd die dag geholpen aan nierstenen) en de afgebroken partij Fischer-Keres!

Nu kwamen meer uitslagen los. Eerst werd Offerman-Keur remise, waarna Schob Curaçao voor het eerst op voorsprong bracht. Dat werd echter weer tenietgedaan door de nederlaag van Zonenschain. Nodig was dat niet: kijk maar eens naar de volgende stand:

*Van Tongerlo – Zonenschain,
na 24.Ph3-f4*

Duidelijk is dat beide partijen compromisloos op aanval spelen. En dan mag je niet aarzelen. Het sterkst is:
24...,Pa4-c3+!

Het lijkt of wit gewoon 25.Ka1 kan doen, maar dan komt 25...,Pxd1 26.Pxg6 f7xg6 27.Dxg6+ Kf8 28.Dg7+ Ke8 29.Dxh8+ Kd7 30.Dxa8 Dxg1+ en wit gaat mat...

25.b2xc3 a5-a4 26.Pf4xg6 Th8-h5! 27.Dg5-g3 f7xg6 28.Dg3xg6+ Kg7-f8 en wit kan maar beter met 29.Tg5 naar remise afwikkelen. In plaats daarvan deed zwart 24...,Kf8 en later wel weer Pc3, maar toen verloor dat eenvoudig.

Daarmee stond het weer gelijk, maar de grote troef van Curaçao werd nu uitgespeeld. Boleslavski won – na een hard gevecht, dat wel – van Mühling. De laatste partij kwam wat vreemd aan haar einde. Eerst was besloten dat de partij na 36 zetten zou worden afgebroken en gearbitreerd. Nadat Curaçao een tijdje stil was geweest, bleek dat Roose volledig uit de partij was... Boleslavski en Euwe bogen zich over de stelling Jongsma-Roose en hoewel Euwe nog manmoedig winst voor Jongsma probeerde aan te tonen, zag Boleslavski dat toch anders en men besloot tot remise.

De einduitslag:

Nederland	- Curaçao	2½ – 3½
1. Euwe	- Averbach	remise
2. Mühling	- Boleslavski	0 - 1
3. Jongsma	- Roose	remise
4. Bergsma	- Soeterboek	0 - 1
5. Van Tongerlo	- Zonenschain	1 - 0
6. Offerman	- Keur	remise

Zo vader zo zoon

Bart Stam

Alex Roose (1951) is een bekende persoonlijkheid in de internationale schaakwereld. De gepensioneerde huisarts was 19 jaar lang arbiter (en toernooiarts) bij de grootmeestergroepen van Tata Steel Chess in Wijk aan Zee. Daarnaast is hij een verdienstelijk clubschaker op Curaçao, die diverse malen deelnam aan de Schaakolympiade voor de Nederlandse Antillen. Dat talent heeft hij niet van een vreemde. Vader mr. Anton Roose (1916-1968) speelde remise tegen Hans Kmoch, werd met DD tweemaal clubkampioen van Nederland, en plaatste zich in 1967 voor het zonetoernooi in Venezuela.

Anton (officieel: Anthony Hendrik) Roose, die in 1956 met zijn gezin was verhuisd van Den Haag naar Willemstad, had geen officiële rol tijdens het kandidatentoernooi van 1962 op Curaçao. Maar de rechter verleende enthousiast hand- en spandiensten, vooral op het gebied van persberichten en publiciteit, zo herinnert zijn zoon zich. ‘Hij hielp de organisatie waar hij kon’, aldus Alex Roose.

Anton Roose wordt op 15 mei 1916 geboren in Nieuw-Dordrecht bij Emmen, maar al snel daarna verhuist het gezin naar Groningen. Na het gymnasium blijft hij in deze stad om rechten te studeren. Als lid van Staunton ontwikkelt hij zich al snel tot een van de sterkste spelers in de noordelijke universiteitsstad. Zo speelt hij op 4 november 1933 remise tegen wereldkampioen Aljechin, hoewel hij die partij eigenlijk had moeten winnen!

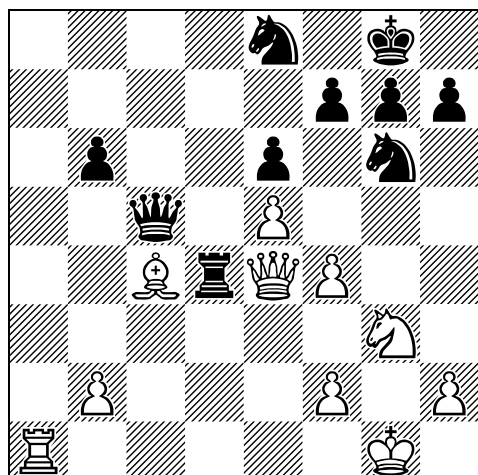
*Aljechin geeft in 1933
simultaan bij Staunton.*

*Anton Roose staat
niet op deze foto.*

Alexander Aljechin-Anton Roose

Simultaanpartij Groningen, 4 november 1933

1.d4 d5 2.c4 e6 3.Pc3 Pf6 4.Lg5 Le7 5.e3 Pbd7 6.Pf3 c6 7.Ld3 dxc4 8.Lxc4 Pd5
9.Lxe7 Dxe7 10.0-0 0-0 11.Pe4 P7f6 12.Pg3 Td8 13.e4 Pf4 14.Dc1 Pg6 15.Td1 b6
16.e5 Pe8 17.a4 Lb7 18.a5 c5 19.De3 Lxf3 20.gxf3 cxd4 21.Txd4 Txd4 22.Dxd4 Td8
23.De4 Dc5 24.axb6 axb6 25.f4 Td4

Aljechin-Roose na 25...,Td4

26.Da8 Kf8 27.Lf1 Txf4 28.Pe4 Dxe5 (zwart pakt ijskoud zijn tweede pion tegen de wereldkampioen!) 29.Lg2 Dd4 30.Da3+ en hier kwamen de spelers remise overeen. Commentaar van Anton Roose in zijn in 2021 ontdekte notatieboekje: ‘Zwart staat op winst!’. Waarschijnlijk realiseerde de rechtenstudent zich pas na afloop dat zwart zetherhaling gemakkelijk uit de weg kon gaan met 30...,Kg8 31.Da8 Dd7! 32.Da3+ De7.

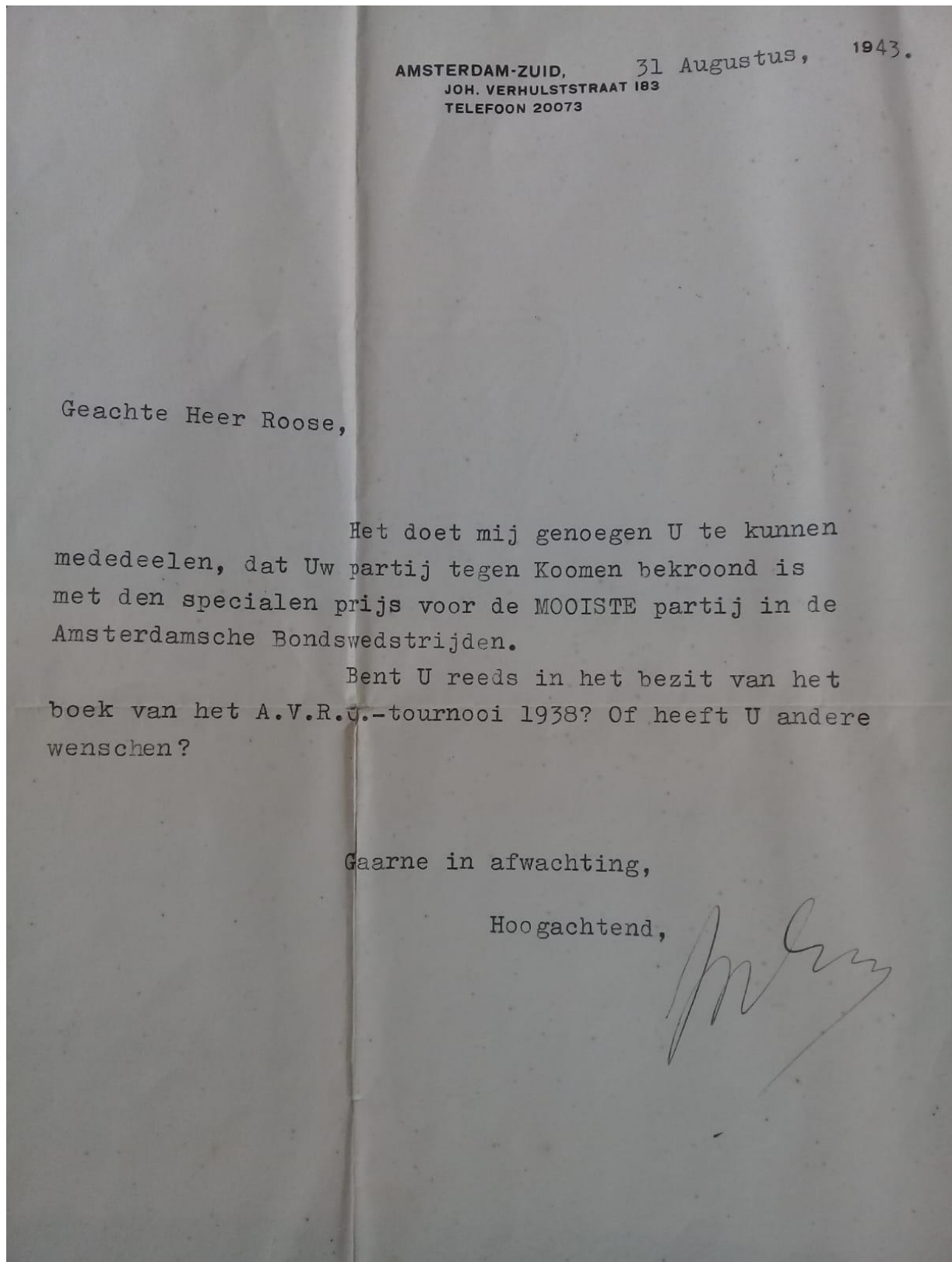
Op 9 februari 1935 speelt Anton Roose in Groningen zonder al te veel problemen remise in een simultaanpartij tegen Max Euwe, die later dat jaar wereldkampioen zal worden. Opmerkelijk feit: de grand maître heeft slechts zeven tegenstanders, dus een prestatie van formaat! Ruim 3½ jaar later, op 19 oktober 1938, wint Roose zelfs van Euwe tijdens een simultaan waarin de oud-wereldkampioen vreselijk blundert.

(Beide partijnotaties van de simultaanpartijen van Anton Roose tegen Max Euwe zijn aan het eind van dit artikel toegevoegd – Red.)

Remise tegen Kmoch

In maart 1941 speelt Anton Roose mee in een sterk bezette vijfkamp in Groningen, samen met Hans Kmoch en Salo Landau – die als joodse schaker de Tweede Wereldoorlog helaas niet zal overleven. De overige deelnemers zijn de Groningse schakers Scholtens en Kruit. De toekomstige griffier en rechter speelt een verdienstelijke remise tegen Kmoch, vriend en secondant van Max Euwe.

Tijdens de oorlog verhuist Anton Roose van Groningen naar Den Haag. Op 18 augustus 1943 wint hij met wit een fraaie partij tegen Koomen tijdens de Bondswedstrijden in Amsterdam. Uit handen van oud-wereldkampioen Max Euwe ontvangt Roose de schoonheidsprijs (zie onderstaande brief). In 1944 verhuist hij van Den Haag naar Amsterdam, maar de jurist blijft voor zowel DD als Staunton spelen.

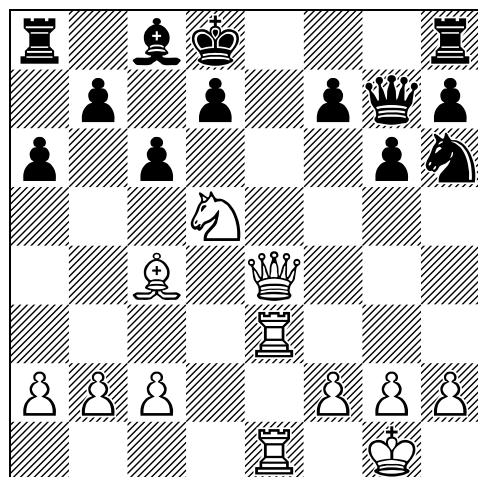

Direct na de Tweede Wereldoorlog begint Anton Roose weer fanatiek te schaken. Zo neemt hij in 1945-1946 deel aan de B-groep van het traditionele kersttoernooi van Hastings. Daar speelt hij een fraaie partij tegen landgenoot Gerrit van Doesburgh. Deze partij is ook te vinden in het boek *1000 Best Short Games of Chess* van Irving Chernev uit 1955 en het jubileumboek *100 jaar DD* uit 1952. Het gaat als volgt:

Roose-Van Doesburgh

Hastings 1945-1946

1.e4 e5 2.Pf3 Pc6 3.Lb5 g6 4.d4 exd4 5.Pxd4 Pxd4 6.Dxd4 Df6 7.e5 Db6 8.Dd3 a6 (zwart verwaarloost zijn ontwikkeling nogal) **9.Lc4 Da5+ 10.Pc3! Dxe5 11.Le3** (met zijn enorme voorsprong in ontwikkeling, heeft wit heeft meer dan voldoende compensatie voor zijn centrumpion) **11...,Lh6?** (volgens Lodewijk Prins is hier 11...,Lg7 12.0-0-0 Pe7 13.The1 0-0 geboden voor zwart) **12.0-0! Lxe3 13.Tfe1! Kd8 14.Txe3 Dg7 15.Tae1 Ph6** (op 15...,Pf6 kan 16.Dd4 d6 17.Pd5 Ph5 18.Dh4+ f6 19.Te7 volgen) **16.De4 c6** (of 16...,Df8 17.Dh4+ f6 18.Te8+! Dxe8 19.Dxf6+ en mat volgt). **17.Pd5!!**

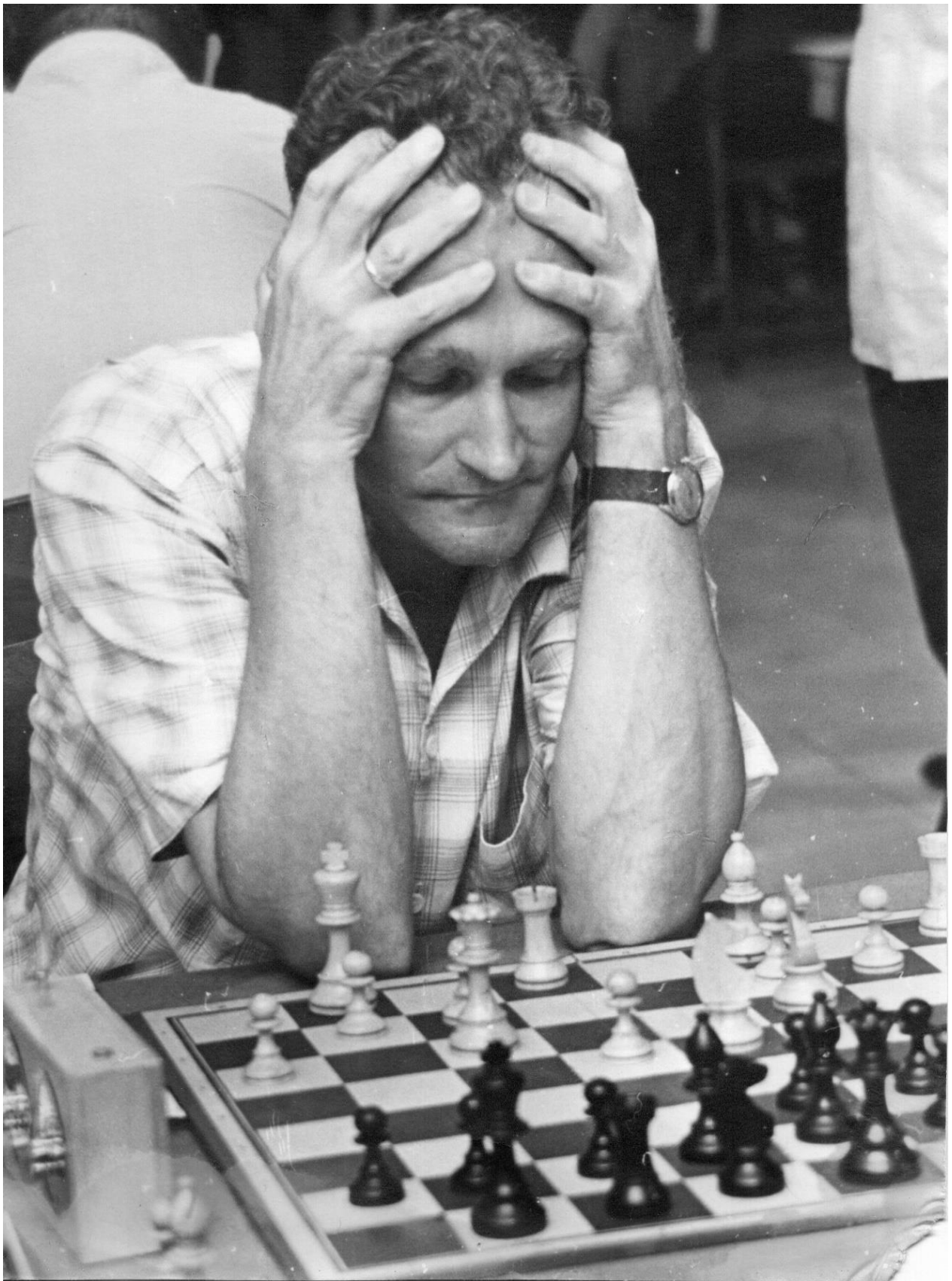

Stelling na 17.Pd5!!

17...,cxd5 18.De7+ Kc7 19.Dc5+ Kb8 (of 19...,Kd8 20.Db6#) **20.Te8!** en zwart hield het voor gezien (1-0)!

Kampioen met DD

In de jaren vijftig speelt Roose voor het roemruchte DD (Discendo Discimus, ‘Wij leren door te leren’) uit Den Haag, dat uitkomt in de hoogste klasse van Nederland. Een van zijn teamgenoten is Hein Donner, verder behoren ook Muilwijk en Van Donk tot de vaste krachten. Het team wordt in 1953-1954 en 1955-1956 kampioen van Nederland. In beide seizoenen samen scoort Roose, inmiddels griffier, 8½ uit 12. Na Donner (11½ uit 13) is hij hiermee de beste Hagenaar. In 1954 wordt Roose clubkampioen van DD, samen met Van Donk. Er is geen beslissingsmatch.

Anton Roose in diep gepeins

Verhuizing naar Curaçao

In 1956 verhuist Anton Roose met het passagiersschip ms Willemstad (!) naar Curaçao om daar rechter te worden. Ondanks zijn drukke baan en zijn gezin blijft Roose op hoog niveau schaken. Hij wordt vijfmaal kampioen van het eiland (1958, 1959, 1961, 1964 en 1966) en driemaal van de Nederlandse Antillen, in 1961, 1964 en 1966. Ook neemt hij diverse malen deel aan de regionale landenwedstrijden in het Caribisch gebied.

In 1967 weet Anton Roose zich zelfs te plaatsen voor het zonetoernooi in Venezuela, de eerste stap naar het wereldkampioenschap. Na een voortvarende start eindigt hij uiteindelijk met 3 uit 10 op de gedeelde negende plaats.

Zijn overlijden op 3 april 1968 komt als een schok voor de schaakwereld: zowel op de Nederlandse Antillen als in het vaderland. De schaakgemeenschap op Curaçao roept, in samenwerking met de familie, de Mr. Roose-beker in het leven.

In de voetsporen van Roose sr.

Als kind leert Alex Roose het schaakspel van zijn vader, en hij blijkt eveneens aanleg te hebben voor het edele spel. Zo vertegenwoordigt zoonlief de Nederlandse Antillen op de Schaakolympiades van 1986, 1990, 1994, en ook die van 2022 in Chennai. In 2003 is zijn FIDE-rating 2159, inmiddels bedraagt die 1888. Als internationaal arbiter is Alex Roose aanwezig op de Olympiades van Istanbul (2012), Tromsø, (2014), Baku (2016) en Batumi (2018). Roose is oud-voorzitter en actief lid van de lokale schaakclub Nacho Moron. Hij was een van de drijvende krachten achter de open toernooien van 2002 en 2003 op Curaçao, met onder anderen Kortsjnoj, Timman, Hübner, Sofia Polgar en Gulko als deelnemers. Begin januari reist hij steevast af naar het koude vaderland om daar als internationaal arbiter (en toernooiarts!) aan de slag te gaan in de twee grootmeestergroepen in Wijk aan Zee, de Masters en de Challengers. Met een gerust hart kunnen we dus zeggen: zo vader, zo zoon!

(Dit artikel is grotendeels gebaseerd op de website van Schaakgezelschap Staunton in Groningen, zie <https://sgstaunton.nl/a-h-roose/>. Met dank aan Alex Roose voor het fotomateriaal).

Op de volgende pagina's staan de simultaanpartijen van Anton Roose tegen Max Euwe, alsmede een krantenartikel van 4 april 1969 over instelling van de Roose-beker.

Simultaneous to friends

Concertinis

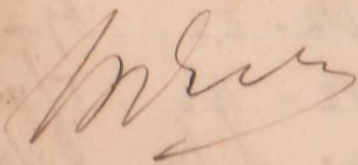
9 Feb 1935

J. Simultaneous players w. o. Dr. H. Suwe
with: Dr. H. Suwe Zwart Aal Room

1	e2 - e4	e7 - e8	19	k g1 - k1	l d4 - b7
2	p g1 - f3	p b0 - c6	20	d h6 - d2	p e1 - f6
3	d4 - d4	c5 x d4	21	r f1 - d1	d6 - d1
4	p f3 x d4	p g0 - f6	22	e4 - e5	p f6 - d4
5	p b1 - c3	d4 - d6	23	f3 - f4	r f0 - d0
6	l f1 - e2	g2 - g6	24	p d1 - e1	b b6 - f2
7	o - o	l f0 - g7	25	l e2 x b5	o f2 x d2
8	l c1 - e3	o - o	26	T d1 x d2	a b x b5
9	p d4 - b3	l c0 - e6	27	p e1 - f3	T a0 - c4
10	f2 - f3	T a0 - c0	28	p f3 - d4	T d0 - c0
11	p c3 - d1	l e6 - d4	29	p d4 x b5	T c4 x f4
12	c2 - c3	p f6 - e0	30	p b1 - d6	T c0 - c4
13	d d1 - d2	e7 - e6	31	T d2 - e2	b4 - b6
14	p d5 - f4	a7 - a6	32	g2 - g0	r/4 - a4
15	p f4 - d3	p e6 - a7	33	t a1 - f1	p d4 - c5
16	p b3 x a7	d d0 x a7	34	b2 - b4	p c5 - e4
17	l e3 - l6	l g2 x l6	35	p d6 x e4	d1 x c4
18	d d4 x h6	d a7 - b6	36	T e2 x e4	T a4 x a2

37 $cs - cy$ T $az - cz$
 38 $tf - fy$ $+ cy - ay$
 39 $tey - ey$ $T ay - az$
 40 $tf - hy$ $T cz - ez$
 41 $Tei \times ez$ $Taz \times ez$
 42 $th - dy$ $T ez \times ez$
 43 $T dy - db$ $T es - ey$
 44 $T db - cb$ $K gn - fo$
 45 $K hi - gz$ $bb - bs$
 46 $cy \times by$ $T cy \times by$
 47 $by - bs$ $T fo - cy$
 48 $T cb - cy + K cy - fo$
 49 $bb - by$ $eb - ez$
 50

Remise
 Von stel in Zwart.

Simultaneous von "Laska"

PHRM. Weeks 19 Dec. 1938

hr: 8th M. Ruwe

from: C. D. Dorn

1	er - ey	cy - cs	2	pcs - ez	+ bb x b1
2	pg1 - p	pbn - cb	21	+ di x b1	5 as - ds
3	de - dy	cs - x dy	22	5 ds x ds	cb x ds
4	pf3 x dy	pgn - f	23	p er x f	k eo - fy
5	pb1 - cs	dy - db	24	T b1 - by	+ go - co
6	lc1 - gr	bas - as	25	k g1 - h1	lgy - dy
7	lgr x f	gy x f6	26	p pf4 - ez	ldy - bb
8	pg1 - cy	T hor - go	27	cs - cs'	T co - cy
9	p dy x cb	by x cb	28	k h1 - g2	T cy - as
10	g2 - g3	T an - bn	29	p d2 - c1	T cy - as
11	lc4 - b3	lcn - gy	30	p c1 - d3	T as x ar +
12	p - p	lgy - eb	31	k g2 - f3	k ff - f
13	lb3 x eb	fy x eb	32	T by - b0	T ar x h2
14	o - o	T b0 x b2	33	T bn - f0 +	k f0 - gy
15	5 d1 - d3	lfn - gy	34	T fo - co	T h2 c2
16	T a1 - b1	T b2 b6	35	p d3 - f4??	T c2 - f2 ±
17	ey - es	f6 - f5			
18	p - f4	ds x es			
19	f - d1	es x f4			

Beschikbaar gesteld door
echtgenote

Schaakwedstrijden om de mr. A.H. Roose beker

10, 11 en 12 april '69

WILLEMSTAD - Aanstaande donderdag, vrijdag en zaterdag wordt de dr. A.H. Roose beker verspeeld, tussen de clubkampioenen van de S.V. Aruba S.V. Dr. Max Euwe, S.V. Curacao en S.V. Capablanca. De wisselbeker is beschikbaar gesteld door mevrouw Roose, als dank voor de bijzonder prettige wijze, waarop wijlen mr. A. Roose, op de Nederlandse Antillen zijn geliefde schaaksport heeft kunnen beoefenen.

STERKSTE

Mr. A. Roose was de beste schaker, die wij tot op heden op de Nederlandse Antillen gehad hebben en zijn overlijden betekende een gevoelig verlies voor de Antilliaanse schaakwereld.

Zijn bekendste wapenfeiten waren:

3x Antilliaans kampioen: 1961 - 1964 - 1966.

5x Curacaos kampioen: 1958 - 1959 - 1961 - 1964 - 1966.

2x Sub-kampioen van Curacao 1963 - 1967

3x Snelschaakkampioen van Curacao: 1956 - 1957 - 1959

2x Sub-kampioen snelschaken 1958 - 1964.

Mr. A.H. Roose speelde 4x mee in de Serie del Caribe en wel in:

1963 Puerto Rico 2 uit 4; 1964 Venezuela 3 uit 5; 1965 Nicaragua 1/2 uit 4 en 1966 Curacao 4 1/2 uit 7.

In 1964 en 1966 veroverde hij de Sisonabeker voor het beste persoonlijke resultaat in de Serie del Caribe.

ZONE-TOERNOOI

In 1967 nam mr. A. Roose deel aan het zonetoernooi, dat gehouden werd in Venezuela. Na een uitstekende start eindigde hij ten slotte op de 7e plaats.

Het wedstrijdprogramma luidt: Hotel Avila.

Donderdag: 1e ronde: Ch. Fernan W. de Boer, H. Soeterboek - S. Zonenschain.

Vrijdag 2e ronde: H. Soeterboek W. de Boer. S. Zonenschain - Ch. Fernan.

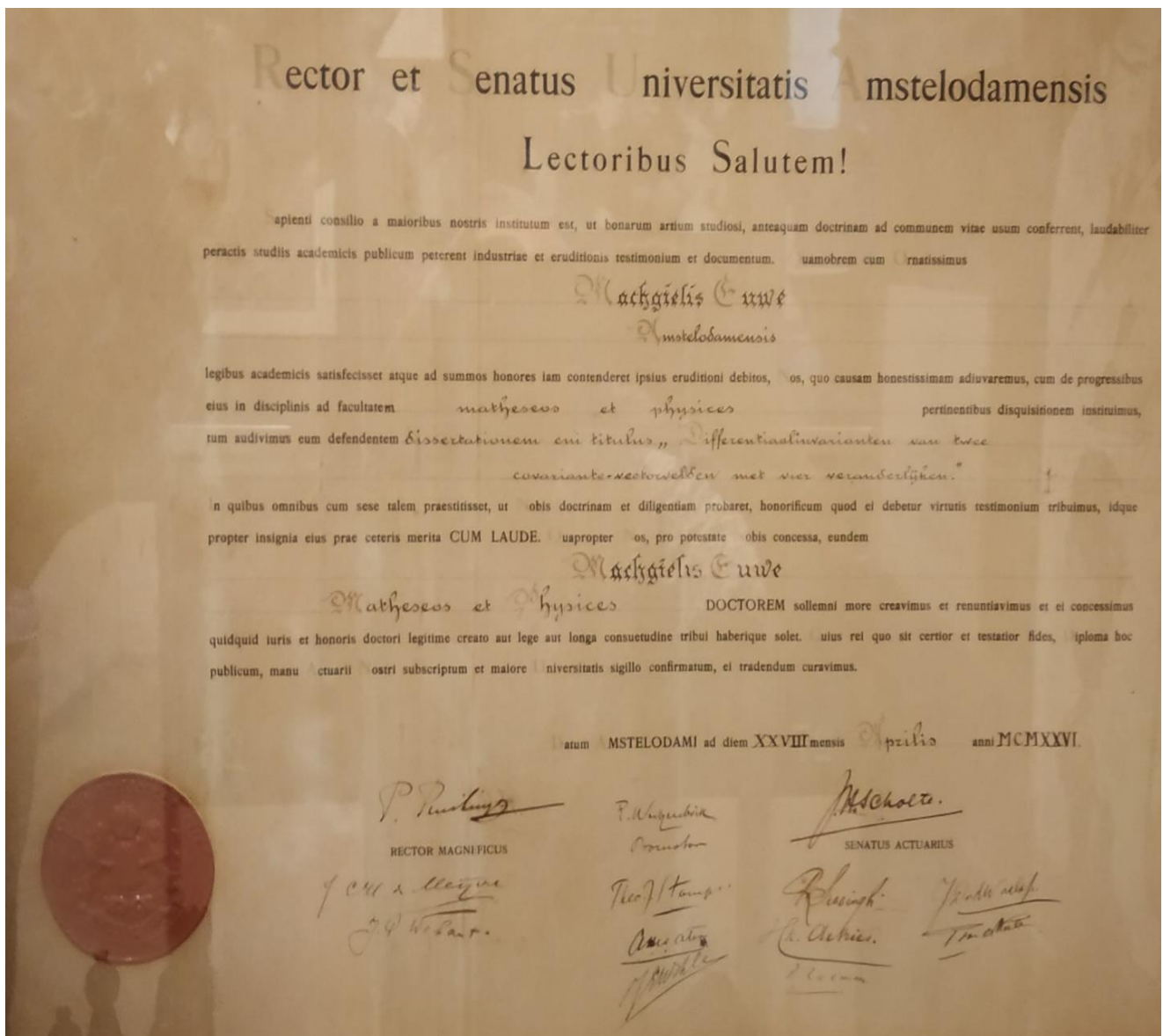
Zaterdag: 3e ronde: Ch. Fernan H. Soeterboek W. de Boer - S. Zonenschain.

De prijsuitreiking zal geschieden door Dr. R. Linschoten, een persoonlijk vriend van de familie Roose.

De promotor van Euwe: Roland Weitzenböck

Peewee van Voorthuijsen

Zowel Max Euwe (in 1925) als zijn broer Wim (twee jaar later) promoveerden bij de wiskundige Roland Weitzenböck. Oostenrijker van geboorte en in 1921 naar de Universiteit van Amsterdam gehaald door Brouwer - de grondlegger van de intuïtionistische wiskunde - om zijn groep medewerkers te versterken. Maar eind 1948 treffen we hem aan in een rechtszaal waar hij een boete van 2500 gulden aanvecht - voorwaardelijk vrijgelaten uit een interneringskamp - in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog. En daar wordt een vrij gunstige verklaring voorgelezen van ... dr. Max Euwe. Hoe heeft het zo ver kunnen komen?

Max Euwes bul, onder andere ondertekend door Roland Weitzenböck.

Daarvoor moeten we terug naar het jaar 1936. Dan vraagt Weitzenböck naturalisatie als Nederlander aan. Die wordt ook verleend. De reden waarom kent vele vermoedens, maar geen zekerheden. Hij leefde met zijn gezin inmiddels al lange tijd in Nederland. De suggestie is dat hij wilde voorkomen dat zijn zoons voor Oostenrijk tegen Duitsland moesten vechten. Weitzenböck zal er niet gerust op zijn geweest dat de *Anschluss* vredig zou verlopen. Beide zonen zijn in 1938 geregistreerd voor militaire dienst in Haarlem. Waar hij niet aan had gedacht, was dat Duitsland wel eens Nederland kon aanvallen...

Voor de oorlog uitbreekt wordt Weitzenböck geïnterneerd. Hoewel hij tot Nederlander was genaturaliseerd, werd hij toch vastgezet, samen met NSB'ers, Duitsers en Oostenrijkers. Dat was in die tijd gebruikelijk: in Groot-Brittannië (op het eiland Man bijvoorbeeld) en later in de Verenigde Staten (met Japanners) gebeurde hetzelfde. Blijkbaar waren zijn sympathieën voor het laten samenvallen van volks- en taalgrenzen (de Groot-Duitse gedachte) bekend genoeg om hem als een veiligheidsrisico te bestempelen.

Tijdens zijn internering wordt Weitzenböck stevig bewerkt door NSB'ers. Die spelen handig in op zijn verontwaardiging dat hij überhaupt is vastgezet. En hoewel hij zich niet aansluit bij de NSB - en later ook niet bij de NSDAP - zal dat later wel tegen hem worden gebruikt.

Hellegang

De jaren tussen 1937 en 1941 moet Weitzenböck als een persoonlijke hellegang hebben ervaren. Zijn vrouw overlijdt op 3 december 1937, amper 45 jaar. Zijn drie kinderen studeren dan nog, of zitten op school. Mede daarom wellicht hertrouwt Weitzenböck snel: op 21 april 1939 met Elisabetha Rainer, geboren in Wenen in 1888.

Zijn oudste zoon, Richard, is dan afgestudeerd als elektrotechnisch ingenieur in Delft en werkt daar inmiddels aan de universiteit als assistent. Zijn jongste zoon, Willy, is als piloot opgeleid en gestationeerd op Soesterberg. Zijn dochter Greti gaat - voor het uitbreken van de oorlog - naar Wenen om daar haar opleiding als verpleegster te volgen.

De grote klap komt op 5 oktober 1940. Bij een nachtelijke aanval van de RAF - bedoeld voor een nabijgelegen vliegveld - wordt de villa van Weitzenböck aan de Melkweg in Blaricum getroffen door een bom. Zijn vrouw en oudste zoon komen om; hijzelf is afwezig en de dienstbode komt er wonder boven wonder alleen met verwondingen vanaf.

Dit haalt vanzelfsprekend alle kranten, hoewel de kleine bombardementen van dezelfde dag - op het westelijk deel van Rotterdam (bij de havens) en op Enkhuizen - ook de aandacht hebben. Veel later, tijdens de behandeling van zijn zaak in 1948, is hij er nog steeds volledig van overtuigd dat dit een aanslag op hem persoonlijk was.

BOMAAANVAL IN HET GOOI.

LAREN, 6 October.

In den afgelopen nacht eischte een Engelsche bomaanval, in duikvlucht ondernomen, twee slachtoffers onder de burgerbevolking in het Gooi.

De villa van professor dr. R. Weitzenböck, gelegen Melkweg 13, de grens slaan tusschen Blaricum en Laren, werd door dezen verraderlijken overval, welke door niets kan worden gerechtvaardigd, daar in den geheelen omtrek hoegenaamd geen militaire doelen zijn, in puin gelegd.

Van de vier bewoners, welke zich reeds ter ruste hadden begeven, vonden twee den dood, n.l. de echtgenoot en de 25-jarige zoon van den professor. Een wonder mag het worden genoemd, dat prof. Weitzenböck en de dienstbode het leven er afbrachten.

De beide slachtoffers, waarvan de zoon geheel verminkt, zijn onder het puin bevrijd en naar het Sint Jansziekenhuis overgebracht, evenals de professor en de dienstbode, die verwondingen hebben opgelopen. Hun toestand is niet levensgevaarlijk.

Alle ruiten van de twee aangrenzende perceelen zijn vernield, terwijl er veel schade is opgelopen.

Dat gevoel heeft vermoedelijk ook meegespeeld als Weitzenböck in 1942 de Duitse nationaliteit aanvraagt. Door zijn eerdere dienstverband in het Oostenrijkse leger wordt hij meteen tot reserveofficier benoemd, maar niet actief. In 1944 wordt hij wel in actieve dienst geroepen ter vervanging van een lokale officier. De hoogleraar wiskunde wordt verantwoordelijk voor de huisvesting van de Duitse troepen... Jarenlang was er door zijn vrijelijk uitgedragen overtuigingen al kwaad bloed gezet in de omgeving, maar nu wordt het nog erger. En met zware consequenties.

Beter hem dan een Pruis

Alhoewel hij zelf verklaarde dat ze beter af waren met hem dan met een Pruis, kwamen na afloop van de oorlog veel klachten terecht in zijn dossier. Dat hij zijn Marxistische collega-wiskundige Mannoury wist te beschermen voor vervolging lijkt amper te zijn meegewogen. Ook getuigden zijn collega's Brouwer en De Vries dat hij joodse studenten volkomen gelijk behandeld had en niemand had verraden.

Na afloop van de oorlog wordt Weitzenböck weer geïnterneerd. Hij mag niets meer: zijn paspoort wordt hem afgenomen, een groot gedeelte van zijn spaargeld wordt ingenomen en hij wordt eerst geschorst en daarna ontslagen als hoogleraar. Hoe hard dit Weitzenböck heeft getroffen kunnen we ons amper voorstellen, vooral als we bedenken hoe zijn wetenschappelijke carrière was verlopen tot aan de Tweede Wereldoorlog.

Geboren Oostenrijker

Euwes promotor, voluit Roland Wilhelm Weitzenböck, was een geboren Oostenrijker. Eerst had hij gekozen voor een militaire opleiding, wel met nadruk op de wiskunde. In 1905 studeerde hij af en hij promoveerde in 1910 (*‘mit Auszeichnung’*) op de aspecten van de vierdimensionale ruimte. Daarmee zal hij zich in zijn verdere wetenschappelijke carrière blijven bezighouden.

Na de Eerste Wereldoorlog koos hij voor een universitaire loopbaan. Eerst in Praag, toen in Graz, en in 1921 wordt hij door Brouwer naar Amsterdam gehaald.

In zijn inaugurele rede in 1923 beschrijft Weitzenböck de wereld van de vierdimensionale ruimte. Hij begint met Flatland, het bekende verhaal van de effecten van onze dagelijkse wereld op een tweedimensionale wereld. Daarna pakt hij het van de andere kant aan: een waarnemer uit de vierdimensionale wereld kijkt naar onze wereld. Gesloten ruimtes (brieven, dozen en kamers) hebben dan geen geheimen meer; dat laatste trok blijkbaar ook spiritisten aan.

Een van de vereenvoudigingen van een vierdimensionale ruimte is natuurlijk ook de normale driedimensionale ruimte plus de tijd als vierde dimensie. Laatst kwam ik die meerdimensionale ruimte tegen in het boek *Death's End* van Liu Cixin (de oorspronkelijke Chinese titel laat ik hier gemakshalve achterwege). Daar wordt het echter als wapen gebruikt tegen de mensheid...

Weitzenböck in de Eerste Wereldoorlog

In de Eerste Wereldoorlog diende Weitzenböck aan het Servisch-Italiaanse front. Eerst aan de Drina in het huidige Servië, daarna bij Isonzo in het huidige Italië. Dat laatste was een meer dan twee jaar voortdurend gevecht langs een rivier aan de oostkant van Italië, tegen het huidige Slovenië aan. Bij de Eerste Wereldoorlog dacht ik vooral aan het West- en het Oostfront, maar deze gevechten waren ook uiterst bloedig. Weitzenböck was kapitein bij de sappeurs: dat wil zeggen betrokken bij de aanleg van loopgraven.

Zijn oudste zoon Richard wordt op 2 november 1915 geboren, zijn jongste zoon Willy na afloop van de oorlog op 8 december 1918. Helaas heb ik de huwelijksakte niet kunnen vinden. Weitzenböck was geboren in 1885; zijn vrouw Leopoldine Höfler in 1892. Hij studeerde en werkte daarna in Mödling (vlakbij Wenen) aan de Militaire Academie: hebben ze elkaar zo leren kennen?

Correspondentie met Einstein

De kennis van de vierdimensionale ruimte komt goed van pas wanneer Albert Einstein in 1928 een artikel publiceert over ‘Fernparallelismus’. Einstein had het artikel

geschreven zonder overleg met andere natuurkundigen - of wiskundigen. Hij dacht dat hij iets totaal nieuws had bedacht. Voor de zekerheid vroeg hij aan Max Planck of hij wellicht wist of wiskundigen hier al een ei over hadden gelegd. Planck vertelde hem direct dat de natuurkundige portee zo belangrijk was dat hij adviseerde het artikel meteen te publiceren.

Zo gezegd, zo gedaan. Weitzenböck leest het artikel en beseft meteen dat zijn onderzoeken in de vierde dimensie hiervoor kunnen worden toegepast. Er volgt een uitgebreide correspondentie met Einstein en hij noemt daarbij ook het proefschrift van Euwe. Later dat jaar wordt een aanvullende toelichting van Weitzenböck gepubliceerd. Zijn naam is hiermee terechtgekomen in de algemene relativiteitstheorie in de vorm van de 'Weitzenböck Verbindung' en de 'Weitzenböck Raumzeit' die daardoor wordt gedefinieerd.

Natuurkundigen en wiskundigen

Het zal bekend zijn dat natuurkundigen en wiskundigen niet altijd de beste relatie hebben. Tikkeltje lastig, want de wiskunde is feitelijk de taal van de natuurkunde. In een van zijn vermakelijke causerieën geeft Richard Feynman - Nobelprijswinnaar natuurkunde in 1965, wiskundigen moeten het doen met de Fieldsmedaille - een simpel voorbeeld. Nadat een wiskundige hem heeft uitgelegd hoe hij een n-dimensionale ruimte heeft beschreven, vraagt hij: maar wat kan ik er dan mee? Ach, zegt de wiskundige, dan neem je toch gewoon $n=3$...

Weitzenböck als schaker

Schaakactiviteiten uit Oostenrijk heb ik niet gevonden. Maar: gelijktijdig met het congres van de FIDE (1928) wordt een tentoonstelling gehouden van curiositeiten op schaakgebied in het Nationaal Schaakgebouw in Den Haag. Een van de late inzendingen is 'het zeer merkwaardige schaakspel van prof. dr. R. Weitzenböck te Laren, dat uit de hand gesmeed is uit brokstukken van shrapnel- en andere kogels in April 1916.'

Weitzenböck was een behoorlijke schaker. Eenmaal gevestigd in het Gooi nam hij verschillende keren deel aan het Gooise kampioenschap in de tweede helft van de jaren twintig. Meer dan vijftig procent scoorde hij niet, maar hij wist wel een keer de scalp te veroveren van een jonge Van Doesburgh. Deze was aan het eind van de jaren dertig deelnemer aan verschillende NK's.

Meer succes had Weitzenböck in de massakampen tussen de Gooise verenigingen. Bijna altijd won hij, en steeds aan een hoog bord. Eenmaal speelde hij zelfs voor Nederland in een massakamp. Tegen Rijnland-Westfalen, op 3 en 4 september 1927. Max Euwe op bord 1, Wim Euwe op bord 55 en Weitzenböck op bord 58. De laatste twee wonnen twee keer, onze Max gaf een remise af. Nederland won overigens afgetekend met 91-59 ($43\frac{1}{2}$ - $31\frac{1}{2}$ en $47\frac{1}{2}$ - $27\frac{1}{2}$).

Naast schaker was Weitzenböck jarenlang ook voorzitter van de Larense Schaakclub. Jaar op jaar regelde hij in die hoedanigheid simultaanseances in het Gooi, al was hij zelf daarbij vaak afwezig. Wellicht niet toen Euwe in 1925 in hotel Hamdorff een simultaanseance gaf...

Promotor van Euwe

In zijn proefschrift (*Differentiaalvarianten van twee covariante vectorvelden met vier veranderlijken*) bedankt Max Euwe zijn hoogleraren met naam en toenaam: 'In het bijzonder mijnen dank aan U, Hooggeleerden De Vries, Hooggeleerden Brouwer en Hooggeleerden Mannoury, die mij door Uw krachtig voorbeeld de studie in de Wis- en Natuurkunde tot een intens genot maakten. Hooggeleerde Weitzenböck, hooggeschatte Promotor, gaarne grijp ik deze gelegenheid aan, mijn hartelijken dank uit te spreken voor den steun, die U mij bij het bewerken van dit proefschrift geweest bent, zoowel door Uw vriendelijke belangstelling als ook door Uw onverpoosde aanmoediging en door Uw zoo leerzame opmerkingen.'

Nu zal elke nieuwbakken doctor niet meteen vuil gaan spuien, maar duidelijk is dat Euwe heeft genoten van zijn studietijd. Om daarna leraar te worden, evenals veel andere afgestudeerden in die tijd. Wat zou Euwe hebben kunnen bereiken in de wiskunde?

De achtste stelling in Euwes proefschrift betrof overigens het schaakspel:

Hoewel de verzameling van de schaakpartijen een machtigheid heeft, equivalent met die van het continuüm, (volgens klassieke opvattingen is de beschouwde verzameling gelijkmachting met het continuüm) heeft het zin, in een bepaalde stelling te spreken van den besten zet (resp. een groep van voorkeurzetten), waarvoor een constructieve definitie gegeven kan worden (dus zonder gebruik te maken van het beginsel van het uitgesloten derde), welke definitie in overeenstemming is met de praktijk.

(Buiten beschouwing blijven de volgende regels, welke het eindig worden van de verzameling ten gevolge hebben, hoewel ze geen invloed hebben op het bestaan van een Constructieve definitie: 1°. Een partij is remise, als in een reeks van 50 zetten niet geslagen en geen pion gespeeld is. 2°. De Engelsche regel, die een partij remise verklaart, als een zelfde stelling voor de derde maal ontstaan is. - de Deutsche regel, die slechts remise voorschrijft, als driemaal achtereenvolgens dezelfde reeks van zetten gedaan wordt, kan behouden blijven).

Na zijn vrijlating

Weitzenböck woont na zijn vrijlating in 1948 op een aantal adressen: eerst in Bloemendaal, vanaf februari 1949 heeft hij als adres Johannes Verhulststraat 183 in Amsterdam. Daar woonde Euwe zelf! Hij krijgt een hoogleraarschap aangeboden in Berlijn, maar mag Nederland niet uit. Zijn nationalisatie tot Duitser wordt ongeldig verklaard.

In 1951 verhuist Weitzenböck naar Zelhem in de Achterhoek, vooral om het zijn dochter Greti makkelijker te maken hem vanuit Duitsland te bezoeken. In 1953 publiceert hij een laatste artikel in een wiskundig tijdschrift; zijn laatste jaren besteedt hij aan een herziening van zijn boek uit 1929 over de vierde dimensie. Weitzenböck heeft het niet meer in druk mogen zien. Hij overlijdt op 25 juli 1955, zeventig jaar oud.

Bronnen:

Dirk van Dalen: L.E.J. Brouwer – Topologist, Intuitionist, Philosopher: *How Mathematics is rooted in life* (Springer, 2013)

Ineke Hilhorst & Teun Koetsier: *Het dorp, de oorlog, de mensen* (Historische Kring Laren, april 2020)

Anno, Historische Zeitungen und Zeitschriften (Österreichische Nationalbibliothek)

Delpher (Koninklijke Bibliotheek)

Voor informatie over de wereld waarin Weitzenböck heeft geleefd in het Gooi:

Lien Heyting: *De wereld in een dorp: schilders, schrijvers en wereldverbeteraars in Laren en Blaricum, 1880-1920* (Meulenhoff, 1994)

De mooiste partij van James Mason

Dirk Goes

James Mason werd geboren op 19 november 1849 in Kilkenny, Ierland. In 1861 emigreerde hij met zijn familie naar de Verenigde Staten. Aanvankelijk naar New Orleans, maar toen de Amerikaanse Burgeroorlog uitbrak, werd de situatie daar te gevaarlijk en vluchtte het gezin naar het relatief veilige New York. Mason leerde schaken in de plaatselijke café's en trad rond 1870 als journalist in dienst van *The New York Herald*.

In 1876 deed hij voor het eerst van zich spreken door het American Chess Congress te winnen, zeg maar het Amerikaans kampioenschap. In datzelfde jaar versloeg hij de Engelsman Henry Bird, naar wie de opening 1.f4 is vernoemd, in een match met 13-6.

In 1878 verhuisde Mason naar Engeland omdat in Europa meer schaaktoernooien werden georganiseerd en hij zo dichterbij zijn werk zat. Zijn beste resultaten waren een derde plaats in Wenen (1882), eveneens derde in Neurenberg (1883) en gedeeld tweede in Hamburg (1885). In het toernooi van Amsterdam 1889 eindigde hij op de derde plaats.

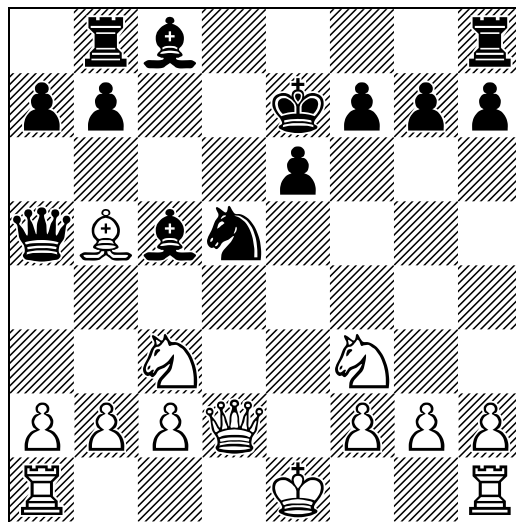

James Mason

Mason was degene die het Londen-systeem (1.d4 d5 2.Lf4) op de kaart heeft gezet. In het toernooi van New York 1889 wist hij met deze opening in slechts dertien zetten de vermaarde Rus Tsjigorin te verslaan.

James Mason - Michail Tsjigorin

1.d4 d5 2.Lf4 c5 3.Lxb8 (merkwaardig om zomaar het loperpaar op te geven, maar anders had Mason vast niet in dertien zetten gewonnen) 3...,Txb8 4.dxc5 Da5+ 5.Pc3 e6 6.e4 Lxc5 7.exd5 Pf6 8.Lb5+ Ke7 9.Pf3 Pxd5 10. Dd2

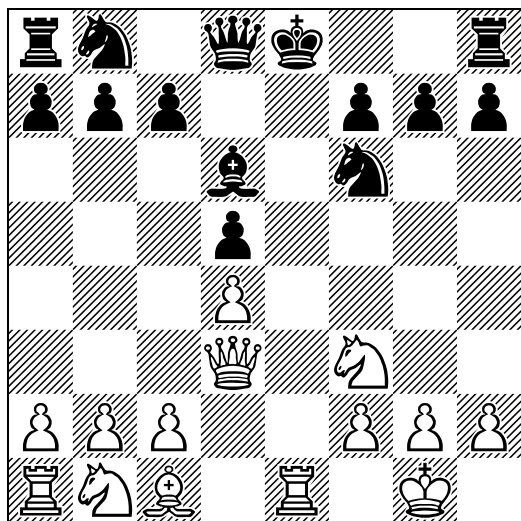
Dreigt 11.Pxd5+ met damewinst en loert naar een schaakje op g5. De eerste dreiging had Tsjigorin gezien, de tweede niet. **10...,Pxc3?** (een pijnlijke misser. 10...,Lb4 is beter). **11.Dg5+** nu gaat het hard. **11...,f6 12.Dxc5+ Kf7 13.Le8+ 1-0.**

Mason was in zijn tijd een subtopper. Wie weet hoe ver hij het had kunnen schoppen als hij niet zo'n trouw dienaar van Koning Alcohol was geweest. Hoe diep Mason was gezonken wordt mooi beschreven door Norman van Lennep, die in 1895 als schaakjournalist een verslag schreef over het toernooi in Hastings: *'Mason verkeert in een bijna voortdurende staat van delirium tremens. Het is treurig, een man nog in de kracht van zijn jaren, met geheel verlopen voorkomen, als 't ware drank zwetende, voor een schaakbord te zien zitten, nu eens lachende en domme dingen zeggende, dan weer als wezenloos voor zich kijkende, nu eens met vaste en vlugge hand een paar geniale zetten doende, een volgend ogenblik echter met dwalende blikken stukken inzettende en stukken omgooiende als een klein kind.'*

In het toernooi van New York 1889 speelde Mason tegen de Amerikaan David Graham Baird. Waggelend kwam hij de speelzaal binnen, en de lucht die hij verspreidde was in de verste verte geen deodorant...

David Graham Baird - James Mason

1.e4 e6 2.d4 d5 3.exd5 exd5 4.Pf3 Lf5 5.Ld3 Lxd3 6.Dxd3 Pf6 7.0-0 Ld6 8.Te1+

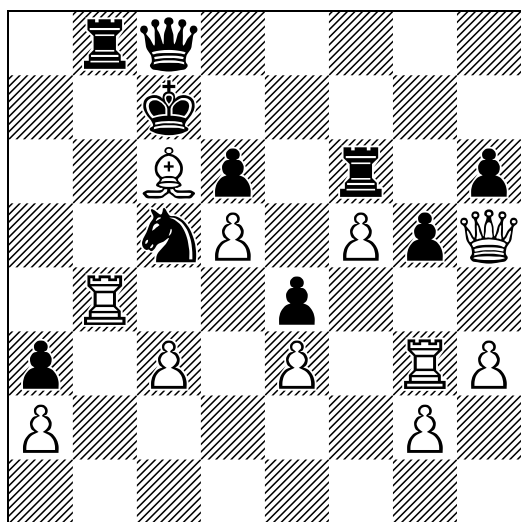

Hier vond Mason het mooi geweest. Hij gaf de partij op en verliet de speelzaal om ergens zijn roes uit te slapen.

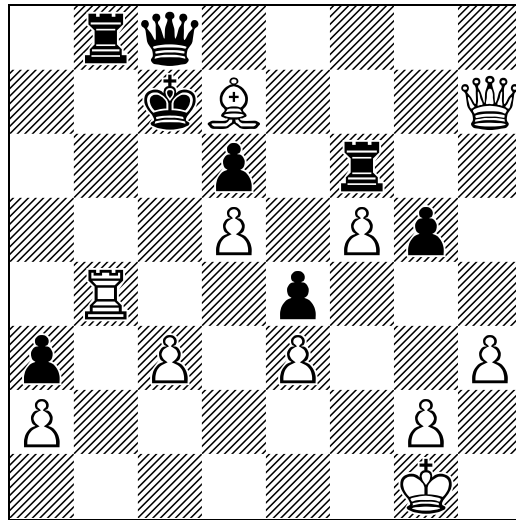
Maar in nuchtere staat was hij voor iedereen, zelfs voor Steinitz, een gevaarlijke tegenstander. Zijn mooiste partij speelde Mason in 1882 in Wenen, toen hij de Pool Winawer op magistrale wijze van het bord offerde.

James Mason - Szymon Winawer

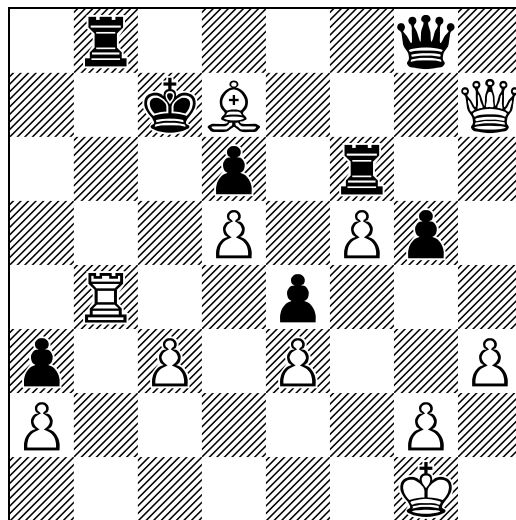
Stelling na 39...,Tf8-f6

40.Txg5!! hxg5 41.Dh7+ Pd7 42.Lxd7

42....,Dg8 (op 42....,Dxd7 is de geforceerde variant 43.Tc4+ Kd8 44.Dh8+ De8 45.Dxf6+ De7 46.Dh8+ De8 47.Dg7 De7 48.Dg8+ De8 49.Dxg5+ De7 50.f6 beslissend)

43.Tb7+!! Kxb7 44.Lc8++!! (met damewinst) **44....,Ka8; 45.Dxg8** en de rest is techniek. Volledigheidshalve geven we hier de slotzetten: **45....,Txf5 46.Dd8 Txd5 47.Dd7 Tb1+ 48.Kh2 Td2 49.Dc6+ Kb8 50.Dxe4 Tbb2 51.Le6 Kc7 52.Dc4+ Kb6 53.Ld5 g4 54.hxg4 Tf2 55.Dc6+ Ka7 56.Dc7+ 1-0**

James Mason overleed op 12 januari 1905 na een ziekbed van circa anderhalf jaar.

De onderstaande tekst is een door Minze bij de Weg ingekort hoofdstuk uit het nog niet gepubliceerde boek *The lion from Leningrad. Life and remarkable deeds of Viktor Korchnoi* van de Tjechische auteur Zdeněk Vybíral. Het behandelt de verwickelingen tijdens de slotfase van de match tussen Kortsjnoi en Karpov in Baguio 1978.

Wie wordt bedreigd door Ananda Marga?

Zdeněk Vybíral

Viktor Kortsjnoi ontmoette ‘Vader’ Bulatao opnieuw in Baguio. De professor bracht de vroege avond van 5 september door in de residentie van de uitdager in het Pine Hotel. Maar hij kon niet langer blijven, dus stond hij een groep van zijn studenten, geleid door de jonge Filipijnse Rita Mataragnon en de Belg Luc Claes, toe om Viktor verder te helpen op de plaats van de match. Ze beperkten zich tot een poging te voorkomen dat dr. Zoechar in direct visueel contact zou komen met de spelers op het podium. Dat leidde met de Sovjets tot gedrang om zitplaatsen in de zaal.

Viktor kreeg veel belangrijker hulp uit een totaal onverwachte hoek. Tijdens zijn dagen van ballingschap in Manilla na de onfortuinlijke 17^e partij kreeg hij bezoek van twee dertigjarige Amerikanen, Stephen (‘Steve’) Michael Dwyer en Victoria Elisabeth Sheppard. Beiden waren afgestudeerd aan Harvard en leraar. Dwyer kwam uit Kansas en studeerde filosofie, Victoria Sheppard was opgegroeid in Maryland en hield zich bezig met literatuur en linguïstiek (zij sprak tien wereldtalen vloeiend). In die tijd noemden zij zichzelf Dada en Didi omdat zij zich beiden hadden aangesloten bij de meditatieve religieuze groep Ananda Marga (‘Het Pad van Gelukzaligheid’).

De stichter van de groep, de Bengaalse denker Prabhat Ranjan Sarkar (1921-1990), combineerde in zijn leer elementen van de Vedische filosofie en de boeddhistische tantra. In wezen ging het om het vinden van een weg naar verlichting in de geest van de leer van Boeddha, waarbij de adept zich geleidelijk bevrijdt van de gebondenheid van alle aardse ellende. Voor dit doel ontwikkelde Sarkar een geheel van spirituele oefeningen en meditatieve technieken, gebaseerd op yoga.

Op het eerste gezicht verschilde Ananda Marga niet van andere scholen van het boeddhisme. Aan het begin van de jaren zestig publiceerde Sarkar echter zijn opvattingen over de gevolgen die het volgen van het pad dat hij had uitgestippeld had voor individuen, voor de maatschappij en voor de economische banden die mensen in de maatschappij verenigen. Hij verwierp zowel het kapitalisme als het communisme, omdat volgens Sarkar geen van beide systemen de behoeften van zowel de maatschappij als het individu met elkaar kon verzoenen. Geïnspireerd door Marx beval hij het gezamenlijk bezit van materiële goederen aan, maar deze zouden redelijk verdeeld moeten worden op zo’n manier dat geschikte voorwaarden voor spirituele ontwikkeling gewaarborgd werden.

(vlnr) Antoli Karpov, Max Euwe, de Filipijnse president Ferdinand Marcos, Viktor Kortsjnoi en Petra Leeuwerik bij de officiële opening van de match. In plaats van het Russische volkslied werd abusievelijk 'De Internationale' gespeeld, reden voor Viktor en Petra om te blijven zitten.

Economische middelen moesten gebaseerd zijn op zelfvoorzienende gemeenschappen, onafhankelijk van zowel natiestaten als multinationale kapitalistische ondernemingen. (...) Met Sarkars filosofie bood Ananda Marga een veelomvattend programma voor een geheel nieuwe sociaaleconomische orde die een antwoord bood op vele problemen, vooral die waarmee ontwikkelingslanden na de Tweede Wereldoorlog werden geconfronteerd. (...) In de jaren zestig kreeg Ananda Marga veel leden en aanhangers. Niet alleen in India, maar ook in het Westen, waar het perfect aansloot bij de verlangens van de hippiebeweging. (...)

[Hier volgt in de tekst een uitvoerige beschouwing over de maatregelen die de Indiase regering tegen Ananda Marga ondernam, gevolgd door enkele passages over internationaal terrorisme. Dwyer en Sheppard zouden bij een aanval op een Indiase diplomaat in Manilla zijn betrokken. Zij werden op borgtocht vrijgelaten wegens gebrek aan bewijs, maar de rechter bepaalde dat het tweetal op grond van de verdenking van het plegen van een gewelddadige daad moest worden uitgezet. Beide Amerikanen konden zich tot die tijd vrij bewegen in het district Manilla. Red.]

Ongeveer twee weken voordat Sheppard en Dwyer Viktor Kortsjnoi ontmoetten, loste de geestelijk leider van Ananda Marga eindelijk zijn zaak op. Op 2 augustus 1978 sprak het Hooggerechtshof in Patna, de hoofdstad van de Indiase deelstaat Bihar, Sarkar vrij van alle aanklachten en gelastte zijn vrijlating. De Ananda Marga-beweging was daarmee volledig gelegitimeerd.

Dada en Didi bleven in de ogen van de recherche op vrije voeten, maar ze deden geen enkele poging om zich te verbergen, noch legden zij hun yogakleding, een opvallend saffraankleurig gewaad, terzijde. De leiders van de Sovjetdelegatie waren onaangenaam verrast toen zij uit het niets in hun kleding in de wedstrijdzaal verschenen, en in de lotushouding gingen zitten. Ook Kortsjnois secondanten Michael Stean en Raymond Keene staarden de yogi's vol ongeloof aan. Terwijl Keene hen als religieuze fanatici beschouwde, verwachtte Stean geen grote bijdrage van hen. Jay Mathews, een verslaggever van de *Washington Post*, merkte op dat Stean weinig op had met Ananda Marga: "Als die mensen niet een heel goed effect op Viktor zouden hebben, zoals ze doen, zou ik me zelf van hen ontdoen (...) in ieder geval denkt Viktor dat hij een verdediging heeft (tegen Zoechar) zodat hij zich beter voelt."

Inderdaad, de uitdager kon niet anders dan de yogi's prijzen: "(...) er gebeurde iets met Zoechar. Hij bedekte zijn gezicht met een zakdoek, en verliet na korte tijd de zaal, helemaal tot het einde van de partij. De rest van de Sovjets volgde dit voorbeeld. Twee yogi's hadden de hele Sovjetdelegatie uit de zaal verdreven!" De uitdager nam het allemaal heel serieus. Er was echter iets kluchtigs te bespeuren in de onnatuurlijk, hysterische reactie van Zoechar. Blijkbaar overdreef hij zijn pogingen om de rol van de 'boze' parapsycholoog zo overtuigend mogelijk te spelen.

De yogi's hadden natuurlijk geen bovennatuurlijke krachten. Ze hadden Viktor hun meditatietechnieken, ademhalingsoefeningen en concentratie geleerd. Ze hadden hem geholpen zijn geestelijk evenwicht te herstellen en zich te bevrijden van de last van negatieve emoties.

Nu ze blijkbaar met Zoechar hadden afgerekend, kon Viktor zijn gedachten concentreren op wat er op het schaakbord gebeurde. Het leek erop dat de samenwerking met de Marga onmiddellijk vruchten afwierp. Toen de uitdager partij twintig in een verloren stelling afbrak, beloofde Keene, dat als deze niet in verlies zou eindigen, hij zich bij de Marga zou aansluiten. Inderdaad maakte Viktor op bijna miraculeuze wijze de partij remise, wat Harry Golombek deed verklaren dat hij in het hiernamaals zou gaan geloven. Keene had geen andere keuze dan de volgende yogasessie bij te wonen.

Natuurlijk ontsnapten de gunstige effecten van de nieuwe assistenten van de uitdager niet aan de aandacht van de Sovjetdelegatie. Batoerinski ondernam onmiddellijk stappen om Dada en Didi uit de weg te ruimen. Eerst zorgde hij ervoor dat ze de exotische kledij van hun sekte moesten uittrekken voor ze het Congrescentrum binnenkwamen, en dat ze bij de ingang steeds door de politie werden gefouilleerd.

Hij slaagde er zelfs in om uiteindelijk een volledig verbod op hun aanwezigheid in de speelzaal te bewerkstelligen. Hij kon daarbij gebruikmaken van de bereidwillige hulp van Florencio Campomanes, die duidelijk geïrriteerd was door de aanwezigheid van Ananda Marga. Campomanes stond er ook op dat geen van de Amerikanen gebruik mocht maken van het vervoer dat aan de uitdager was toegewezen, noch in zijn hotel mocht verblijven. Hij beweerde dat hij de organisatie van de wedstrijd niet kon gebruiken als middel om terrorisme te steunen.

Kortsjnoi tijdens de match in Baguio 1978

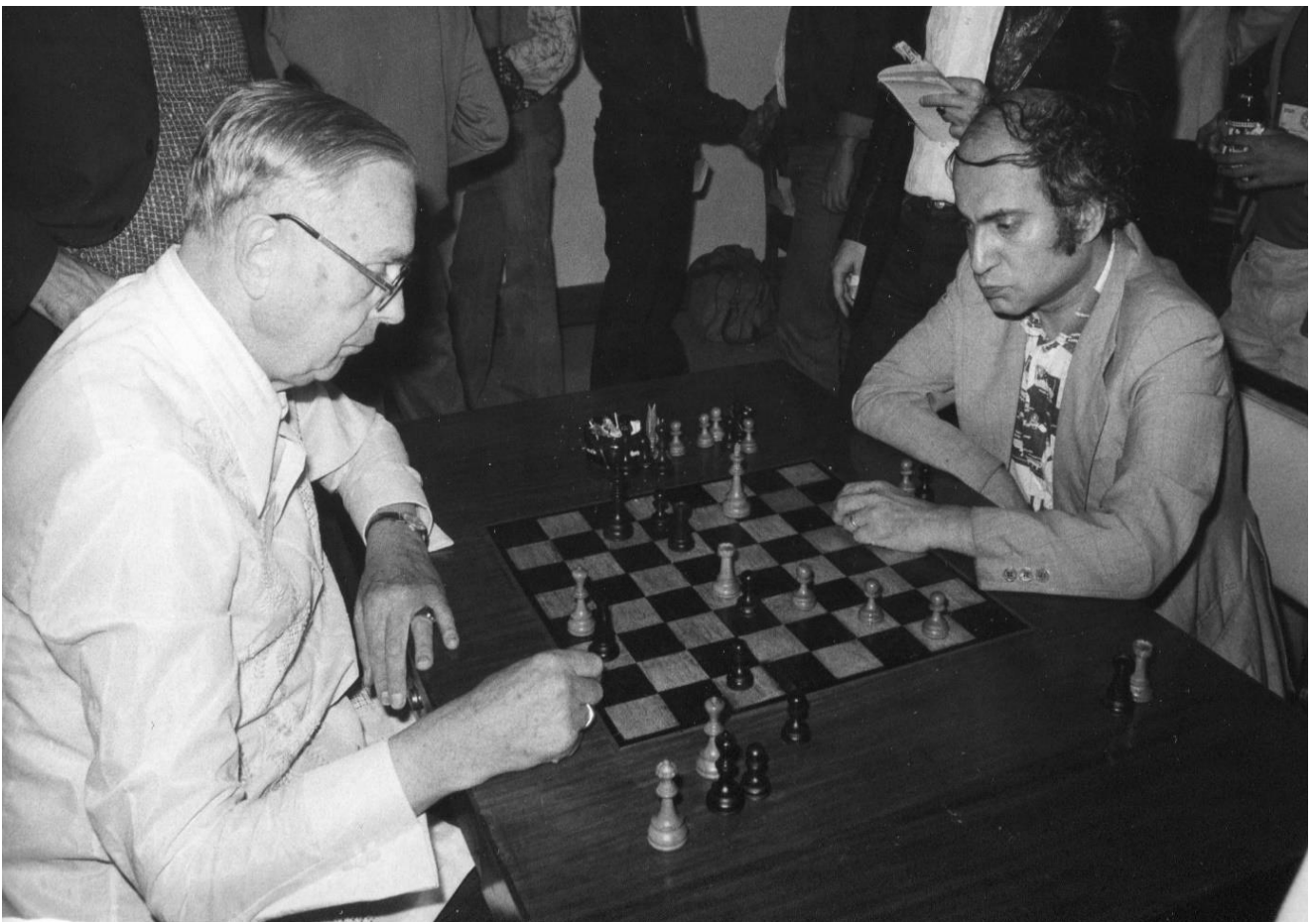
In de aanpak van Campomanes werd de bereidheid om de Sovjets tegemoet te komen gecombineerd met de politieke lijn van de regering van president Marcos ten opzichte van India, en dus tegen de Sarkar-beweging. Marcos zocht bondgenoten in de Indiase regering, en aanvaardde zo hun standpunt in hun geschil met Marga, die officieel als terroristische organisatie werd beschouwd. Het feit dat Marcos zelf niet aarzelde om geweld te gebruiken in politieke rivaliteit veranderde daar niets aan. De echte terroristen met wie hij te maken had, kwamen echter niet in saffranen gewaden uit India, maar waren binnenlandse marxisten en de islamitische oppositie.

Viktor probeerde de positie van de Ananda Marga te legaliseren door hen tot officiële leden van zijn team te maken. Campomanes weigerde daarin mee te gaan. Hij legde hun bewegingsvrijheid in Baguio aan banden - zij mochten de villa van Kortsjnoi niet verlaten.

De strijd om de yogi's bereikte zijn hoogtepunt aan het eind van de 31^e partij, die de match in evenwicht bracht: 5-5. Ongeveer een uur na afloop van de partij ontdekte Campomanes Steven Dwyer tijdens een diner voor de uitdagersgroep in het Pine Hotel. Hij vatte de aanwezigheid van de yogi op als een persoonlijke belediging en eiste onmiddellijk genoegdoening. Een schandaal was tot dusver met steun van Max Euwe voorkomen, die niet wilde dat de tweekamp zou worden verstoord door onverwachte conflicten.

De time-out van de wereldkampioen handhaafde de nerveuze wapenstilstand gedurende enkele dagen, maar in de 32^e partij volgde de meedogenloze vergelding van de alliantie Campomanes-Batoerinski. De Sovjets wachtten slechts op het vertrek van Euwe omdat, zoals Kortsjnoi benadrukte, de Nederlandse professor de laatste autoriteit was voor wie zij zich op zijn minst een beetje schaamden. Euwe kon dat onaangename gevoel niet van zich afschudden en adviseerde Keene en Kortsjnois partner Petra Leeuwerik, voor de zekerheid, de match te stoppen als de Sovjets afspraken over de aanwezigheid van Zoechar in de zaal zouden schenden en de yogi's zouden blijven vervolgen.

In opdracht van Karpov diende Balasjov een officieel schriftelijk protest in tegen de aanwezigheid van Dwyer en Sheppard in Baguio. Hij herhaalde het Sovjet-standpunt, ditmaal in sterk geëscaleerde vorm, dat zij een te groot veiligheidsrisico vormden voor Karpov om de partij door te laten gaan. De absurditeit van deze bewering, die niet vergezeld ging van andere argumenten dan het vonnis van de rechtbank van Manilla, was opvallend. Dada en Didi doorstonden, gedurende de weinige dagen dat zij nog in de speelzaal mochten blijven, het fouilleren door de Filipijnse politie. Voor de rest brachten zij het grootste deel van hun tijd door in Kortsjnois villa, waar zij nauwelijks iemand kwaad konden doen.

Max Euwe analyserend met Michael Tal, die als journalist van '64' aanwezig was

Karpov bewoog zich immers nooit alleen door Baguio, hij werd gewoonlijk vergezeld door een van zijn lijfwachten. Kortsjnoi beweerde zelfs dat leden van de KGB uit de Sovjet-delegatie wapens droegen, zelfs tot in het Congrescentrum. Dit detail kan niet worden geverifieerd en is hoogst onwaarschijnlijk. Het is echter niet ondenkbaar dat Campomanes voor zijn ‘gasten’ op dit punt een uitzondering zou kunnen maken.

Ook andere veiligheidsmaatregelen waren van toepassing in de stad - de tweekamp werd immers gespeeld onder een noodtoestand! Er waren meer dan voldoende politieagenten in en rond het Congrescentrum.

Het naakte feit is dat Dada en Didi slechts in één opzicht een bedreiging vormden: dat Kortsjnoi met hun hulp de wedstrijd zou kunnen winnen! Bovenal, en voornamelijk om deze reden, dwong Campomanes, niet gehinderd door bezorgdheid om de veiligheid van de deelnemers aan de match, Keene de yogi's drie uur voor het begin van de 32e partij uit de villa van Kortsjnoi te zetten. Dada en Didi moesten Baguio koste wat kost verlaten.

Waarom liet de uitdager toe dat zoveel van zijn waardevolle bondgenoten werden gepest en uiteindelijk verwijderd? Hij heeft zichzelf die vraag later vele malen gesteld. Hij had zich gemakkelijk kunnen bedenken en weigeren. Zou Campomanes de match hebben gestopt? Of zou Karpov dat hebben gedaan?

Achteraf gezien had Viktor er blijkbaar spijt van dat hij op die noodlottige dag van 17 oktober niet meer psychologisch voorgevoel had gehad en principes had getoond. Bovendien zagen de Sovjets eenzijdig af van al hun eerdere beloften en toezeggingen: Zoechar zat weer eens op de eerste rij in de zaal. Yakob Murey, ook secondant van Kortsjnoi, was ervan overtuigd dat het op dat moment noodzakelijk was om partij 32 zonder te spelen op te geven, en dus de match te verspelen. De hele wereld zou het begrijpen... Een dergelijk kampioenschap zou voor Karpov nutteloos zijn.

De zaak Keene

De Koude Oorlog in Baguio eindigde met verschillende vergaderingen van de FIDE, waarin de wederzijdse klachten van beide partijen en Kortsjnois protest tegen de uitslag van de laatste partij werden behandeld. De eerste vergadering vond plaats in Buenos Aires, Argentinië, waar van 25 oktober tot 12 november de 23^e Schaakolympiade werd gehouden. Terwijl Karpov en zelfs Tal door fysieke uitputting niet in staat waren het Sovjet-team op te peppen, ging Kortsjnoi wel naar de Olympiade. Na een avontuurlijke reis door Europa kwam hij op 30 oktober 1978 aan in Argentinië. Hij moest tegelijkertijd in Hong Kong fondsen werven voor zijn vluchten, omdat Campomanes hem niet alleen hulp had geweigerd maar ook weigerde zijn reiskosten te financieren.

Viktors ontvangst door de Zwitserse teamcaptain Rine Castagne en grootmeester Oscar Panno op de internationale luchthaven Ministro Pistarini in Buenos Aires werd op film vastgelegd. Ongeschoren en moe na een lange vlucht uit Zürich, maar in een goed humeur, haastte hij zich direct naar de speelzaal.

Raymond Keene speelde een duistere rol

Viktor leverde een uitstekende prestatie op de Olympiade, waar hij op het eerste bord voor het Zwitserse team 9 uit 11 scoorde. De helden van de Olympiade waren echter de Hongaren, die er na vele jaren in slaagden een einde te maken aan een ononderbroken reeks overwinningen van het Sovjet-team. De Sovjets zouden zelfs bijna met brons vertrekken: in de laatste ronde hoefden de Amerikanen alleen hun wedstrijd tegen Zwitserland te winnen om de Sovjets voor te blijven. Viktor werd die avond benaderd door de leider van het Amerikaanse team met de vraag of hij de partij wilde verliezen. Viktor weigerde en versloeg Lubomir Kavalek, op dat moment een schaker uit de top dertig, op het eerste bord.

Het westerse publiek had veel waardering voor Viktors sportieve gebaar. Ongetwijfeld waren ook zijn voormalige collega's uit de USSR dankbaar; men kan zich alleen maar voorstellen hoe Moskou zou hebben gereageerd als de Sovjet-spelers de Amerikanen niet eens voor konden blijven!

Enkele weken na de Olympiade kende de Federatie van Schaakjournalisten Kortsjnoi in Barcelona de Schaakoscar voor 1978 toe. Door de 'Dame van de Paraplu' toe te kennen aan een verslagen uitdager, toonden zij hun waardering voor niet alleen zijn spel in Baguio, maar vooral voor zijn prestaties tijdens de Olympiade. Deze keer had de wereldkampioen de gewaardeerde trofee verloren, die traditioneel werd toegekend aan de speler die het best presteerde en die hij sinds 1973 regelmatig had gewonnen. De professionele schaakgemeenschap leek publiekelijk te willen laten zien wie zij als de ware leider van de schaakgemeenschap beschouwden en als de morele winnaar van het Filipijnse drama.

Viktor triomfeerde op het schaakbord, maar leed een diplomatieke nederlaag. Zijn klachten over de Sovjet-acties in Baguio en het gedrag van Campomanes lagen niet meer op het bordje van de FIDE. Het FIDE-congres in Buenos Aires, dat op 5 november werd bijgewoond door Karpov in gezelschap van Sevastjanov, liet de beslissing over aan het Uitvoerend Comité. Deze vergadering, in februari 1979 in Graz, verliep in een turbulente sfeer. Campomanes beschuldigde Kortsjnoi er emotioneel van de deelnemers in gevaar te brengen door de Ananda Marga in dienst te nemen. Op een explosief moment viel hij zelfs Viktors plaatsvervanger, de Zürichse advocaat Alban Brodbeck, aan met een Coca-Cola flesje.

Ongetwijfeld had ook de getuigenis van Keene, die het op het congres in Argentinië al voor Campomanes had opgenomen, een belangrijke invloed gehad op de beslissing van het Uitvoerend Comité. Keene had zich onder meer lovend uitgelaten over de vlekkeloze organisatie van de wedstrijd in Baguio. Dat had als voorwendsel gediend om de klacht van Stean over het niet betalen van zijn retourticket af te wijzen. De enige persoon voor wie Campomanes zonder problemen een terugreis had geregeld en betaald, was Keene. Ook bleek dat Keene hulp en een politiemachtiging had gekregen bij het uitzetten van de Ananda Marga uit Baguio. Uit vrije wil en met medeweten van slechts één man - Campomanes - had hij de belangrijkste particuliere sponsor van de match, de eigenaar van de Country Club en rijke bankier Potenciano Ilusorio, geïnformeerd dat Kortsjnoi de laatste partij van de match uitsluitend door schaakfouten had verloren, en niet door psychologische druk van de Sovjets. Hij had ook Max Euwes aanbeveling om de match te stoppen als de Sovjet druk zou aanhouden, achtergehouden.

Waarom deed Keene dit allemaal? Kortsjnoi vond geen andere verklaring dan verraad. Volgens hem had de Engelsman zich op een bepaald moment tussen partij 14 en 17 gerealiseerd dat hij aan de verkeerde kant stond. Hij had pragmatisch besloten te gaan waar een betere kans op de overwinning was. Misschien was Keene wel bezorgd om zijn reputatie als kampioenenmaker. Daarom had hij Kortsjnoi zijn diensten aangeboden, en nu viel zijn droom in duigen. Of had Viktor gelijk toen hij herhaaldelijk

beweerde dat Raymond jaloers was op Petra en verlangde naar de positie van hoofd van de delegatie van de uitdager?

In de jaren die volgden, herhaalde Keene vaak in het openbaar dat Leeuwerik het grootste obstakel was voor de wereldkampioenstitel. Hij aarzelde echter niet om Petra als de schuldige van de yoghurtaffaire te bestempelen, hoewel hij bij andere gelegenheden verklaarde zelf de uitvinder van het yoghurtgambiet te zijn. De Joegoslavische journalist Brana Crnčević geloofde dat de Sovjets Keene hadden gechanteerd en hem met een boycot hadden bedreigd. Maar Viktor zag als belangrijkste motieven voor de acties van de Engelsman hebzucht en een verlangen naar roem. Zijn boek over Baguio was bedoeld om hem geld en roem te brengen, want van Kortsjnoi kon hij geen van beide krijgen. Viktor was er zelfs van overtuigd dat Keene al begonnen was met het schrijven van het boek vanuit de optiek dat de uitdager verslagen werd. Toen deze in het laatste deel van de wedstrijd Karpovs voorsprong begon te verkleinen, had de Engelsman alles in het werk gesteld om ervoor te zorgen dat het eindresultaat zou overeenstemmen met zijn voorspelling. Het boek wekt echter niet een dergelijke indruk; integendeel, het is betrekkelijk evenwichtig geschreven en doet geen poging om essentiële feiten te verhullen die de op conflicten gerichte aanpak van beide partijen aantonen. Desondanks lag het slechts drie dagen na de laatste partij in de schappen van de boekhandel.

In januari 1979 publiceerde Kortsjnoi al zijn verdenkingen in een interview met het Franse politieke weekblad *L'Express* en in een open brief aan de voorzitter van de Britse schaakbond, Sir Stuart Milner-Barry. Hij verweet Keene dat hij zijn taken als secondant niet naar behoren had vervuld gedurende de match. Daarom had de uitdager Oscar Panno moeten inhuren als secondant. In plaats van zijn taken uit te voeren, had Keene gewerkt aan een boek over de match, hoewel dit in het contract van zijn secondant uitdrukkelijk verboden was. Bovendien had hij hoofdstukken van het boek (eigenlijk verslagen van matchpartijen) naar Londen gestuurd via een openbare telexlijn die door de mensen van Campomanes werd bediend. Via hen waren de teksten in handen gekomen van Batoerinski, de Russische delegatieleider.

Keene ontkende publiekelijk alle aantijgingen. Zijn geloofwaardigheid werd in antwoord op Kortsjnoi niet alleen gesteund door Milner-Barry, maar ook door Max Euwe zelf, die de gelegenheid had gehad het werk van Keene als secondant in Belgrado en Baguio te volgen. Naar de mening van de Nederlandse oud-wereldkampioen "handelde Keene heel eerlijk namens Kortsjnoi." Keenes eervolle pleitbezorgers spraken er met geen woord over dat iedere secondant zich schriftelijk verplichtte niet aan een matchboek te werken totdat de match voorbij was.

De oplossing kwam van onverwachte zijde. Jean Stean, de moeder van Michael, had een schriftelijke kopie bemachtigd van het contract dat Kortsjnoi met beide Engelse secondanten had gesloten voor de kampioenschapsmatch. Zij kende de omstandigheden van hun relatie van binnenuit. Het bleek dat Keene het grootste deel van zijn tijd in Baguio, hetzij met zijn vrouw bij het zwembad had doorgebracht, hetzij in het perscentrum, terwijl hij schreef en hoofdstukken van zijn boek naar Engeland zond.

Daarom had Kortsjnoi Panno als vervanger moeten aantrekken. Bij de evaluatie van zijn rol in de match naar aanleiding van de publicatie van de documentaire *Closing Gambit*, bevestigde Raymond indirect het vermoeden dat hij als coach en secondant niet veel nut voor de uitdager had gehad. Naar eigen zeggen had hij het grootste deel van zijn energie gestoken in onderhandelingen met de Sovjets in de commissie van Beroep. Hoewel hij een schriftelijke belofte had ondertekend dat hij niet zou meewerken aan de totstandkoming van een boek, had hij er toch voor gezorgd dat de uitgever Batsford juist voor een dergelijke publicatie voorbereidingen trof.

Met de hulp van invloedrijke medestanders heeft Keene het schandaal uiteindelijk afgehandeld. Hij verliet, heel begrijpelijk, het team van de uitdager, en zijn vriendschap met Stean leed onherstelbare schade. In 1990 kwam Stean in een interview met de *Sunday Times* terug op de oorzaken van de breuk. "Er is geen twijfel mogelijk," vatte hij zijn mening samen, "dat al het werk dat Ray op de Filipijnen deed, afbreuk deed aan zijn prestaties als secondant." Voor Kortsjnoi bleef Keene voor altijd een verrader, zoals blijkt uit Viktors handgeschreven notitie op een gezamenlijke foto, die de achterflap sierde van een exemplaar van Keenes boek *Karpov-Kortsjnoi 1978. The Inside Story*. Kortsjnois vernietigende mening over de voormalige secondant bekrachtigde zijn kenmerkende karaktertrek: een enigszins zwart-witte kijk op de wereld en de mensen om hem heen. Er was geen plaats voor grijs; wie niet volledig en onvoorwaardelijk voor Kortsjnoi vocht, vocht tegen hem.

Michael Stean

Naarmate de jaren verstreken, doken er steeds meer controverses op rond Keene. Al in 1982 klaagde de Amerikaanse grootmeester Larry Christiansen erover hoe weinig Keene voor hem had betekend als secondant bij het Interzonale Toernooi in Moskou. Hoewel de US Chess Foundation Keene een behoorlijk honorarium had betaald, had de Engelse grootmeester niet de moeite genomen Christiansen te helpen. In plaats daarvan had hij geprobeerd te onderhandelen over een Russische uitgave van zijn boek over Aaron Nimzowitsch, een van de belangrijkste spelers uit het interbellum en een klassieker van het positiespel.

Een nog ernstiger schandaal werd veroorzaakt door het bekendmaken van Keenes rol als secondant voor Antony Miles op het Interzonale Toernooi in Tunis in 1985. Keene ontving bijna 1.200 pond van de Britse Schaakbond voor het assisteren van Miles in Tunis. Hij was inderdaad naar de hoofdstad van Tunesië gereisd, maar met zijn vrouw. Hij had Miles voorgesteld het bedrag te delen als Tony het zonder hem kon stellen. De Keenes brachten de rest van het toernooi door met een aangename vakantie. Miles, op dat moment de beste Engelse grootmeester en een speler van wereldniveau, plaatste zich in het toernooi niet voor de volgende stap, het Kandidatentoernooi. Misschien begreep hij toen dat hij zich onnodig van bekwame steun had beroofd en daarmee zijn kansen op vooruitgang had verkleind. Of misschien beseftte hij gewoon de zonde die hij en Keene hadden begaan. Hij gaf zijn helft van het geld terug aan de Federatie en vertelde het hele verhaal aan de gretig wachtende pers. Keene voorkwam dreigende beschuldigingen van fraude door ontslag te nemen uit zijn functie in de Britse Federatie en in de FIDE.